

Kreiranje grupnog programa rada za maloljetne počinitelje obiteljskog nasilja

Čolić, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:327634>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Kreiranje grupnog programa rada za maloljetne
počinitelje obiteljskog nasilja**

Lucija Čolić

rujan, 2021.

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Kreiranje grupnog programa rada za maloljetne
počinitelje obiteljskog nasilja**

Studentica:

Lucija Čolić

Mentorica:

Doc.dr.sc. Gabrijela Ratkajec Gašević

Zagreb, rujan 2021.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Kreiranje grupnog programa rada za maloljetne počinitelje obiteljskog nasilja“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Lucija Čolić

Mjesto i datum: Zagreb, rujan 2021.

Zahvala

Zahvaljujem se:

- roditeljima i sestrama koji su me bodrili, davali mi podršku, veselili se i pratili moje ispite i proces studiranja
- dečku na velikoj podršci i pomoći kada god je to bilo potrebno
- mojim prijateljima koji su uljepšali život i priuštili nezaboravna iskustva
- mentorici doc. dr. sc. Gabrijele Ratkajec Gašević na njezinom uloženom vremenu, trudu, dobroj volji i usmjeravanju prilikom izrade ovog diplomskog rada

Naslov rada: Kreiranje grupnog programa rada za maloljetne počinitelje obiteljskog nasilja

Studentica: Lucija Čolić

Mentorica: doc. dr. sc. Gabrijela Ratkajec Gašević

Program/Modul: Socijalna pedagogija/Djeca i mladi

Sažetak

Nasilje djece i mladih u krugu obitelji i nad roditeljima predstavlja rastući fenomen u društvu, točnije istraživanja pokazuju da je unazad nekoliko godina nasilje nad roditeljima poraslo za 40% (Fernandez, 2017; prema Erostarbe, Martinez i Astondo, 2018) te da je u prosjeku 20% adolescenata nasilno prema roditeljima (CPV - Practical guide, 2019). Etiološki razlozi za porast ovog ponašanja su: primjena permisivnog odgojnog stila, izloženost djeteta nasilju i traumatskim iskustvima, raširenost nasilja u medijima, ponašanja specifična za adolescentsku dob (vršnjački utjecaj, zlorporaba alkohola i droga) i sl. (CPV – Practical guide, 2019). U Hrvatskoj, Zloković (2009) također upozorava na pojavnost velike tamne brojke prijave nasilja djece nad roditeljima.

Nasilje nad roditeljima zahtijeva senzibiliziranje javnosti, primjenu preventivnih intervencija te odabir odgovarajućeg tretmanskog programa. Kako se radi o maloljetnim počiniteljima kaznenog djela nasilja u obitelji, jedna od mogućih odgojnih mjera jest posebna obveza uključivanja u individualni ili grupni psihosocijalni tretman. Grupni rad je metoda rada čiji je cilj pomoći pojedincu da u sklopu grupnog iskustva, unaprijedi svoje psihosocijalno funkcioniranje da bi djelotvornije riješio osobne i socijalne probleme te razvio vještine i znanja važne za bolje razumijevanje sebe, drugih ljudi i zajednice u kojoj živi (Žižak i sur., 2011). Adolescentima je bitan vršnjački kontekst i grupni feedback, stoga grupni program služi kao prigodan okvir za razvoj pojedinca, ali i grupe u cjelini.

Temeljni cilj ovog rada je kreirati grupni program rada s mladima koji su (bili) nasilni u obiteljskom kontekstu. Izrada programa rada temeljit će se na dva glavna principa: prikazu

postojećih programa grupnog rada te procjeni potreba i analizi stanja u Hrvatskoj - prateći preporuke stručnjaka koji rade s maloljetnim počiniteljima nasilja u obitelji (informacije prikupljene putem polustrukturiranog intervjua). Pri razradi, pratit će se prijedlog planiranja grupnog programa autorice Ajduković (1997): utvrđivanje potreba, definiranje svrhe i ciljeva, utvrđivanje organizacijskog okruženja, odabir pristupa rada, identificiranje potencijalnih članova, inicijalni kontakt s članovima, sastavljanje grupe, motiviranje, priprema okoline i utvrđivanje načina evaluacije.

Vrijednost izrade programa za maloljetne počinitelje obiteljskog nasilja očituje se u rastućem broju nasilnih incidenata te nedostatku tretmanskih, specijaliziranih programa u hrvatskom kontekstu.

Ključne riječi: obiteljsko nasilje, mladi, nasilje djece nad roditeljima, grupni rad, programi za obiteljsko nasilje

Title: Development and creation of group work for juvenile perpetrators of domestic violence

Student: Lucija Čolić

Tutor: doc. dr. sc. Gabrijela Ratkajec Gašević

The program/module: Social Pedagogy/Children and Youth

Abstract

Child to parent violence has become a concerning issue in the society, studies show that in the past few years violence towards parents has increased by 40% (Fernandez, 2017; according to Erostarbe, Martinez and Astondoa, 2018). On average 20% of adolescents are violent to their parents (CPV - A practical guide, 2019). The etiological reasons for such behavior are: permissive parenting style, child's exposure to previous violence and trauma, exposure to media violence and adolescent behaviors (peer pressure, alcohol and drug abuse) (CPV - A practical guide, 2019).

In Croatia, Zloković (2009) reports and warns of a dramatic, large number of reports of adolescent to parent violence. Violence against parents requires public awareness and reaction in terms of the implementation of preventive interventions and the selection of an effective treatment program. Considering that offenders of this form of domestic abuse are minors, one of the possible criminal justice system sentences is an obligatory participation in an individual or group psychosocial treatment program.

Group work refers to a method of work that includes working with several individuals, helping them change or deal with a long-lasting problem they are encountering, guided by a therapist or counselor. In a group setting, people learn to solve personal and group problems and develop important skills and knowledge to function better and understand others and the community they live in (Žižak et al., 2011). Adolescents are susceptible to peer pressure and they value feedback from others, meaning a group treatment program serves as a suitable environment.

The aim of this paper is to create a group program for the young population that is (or has been) violent in their family homes. The structure of the paper is based on two main principles: review and presentation of existing group work programs and assessment and analysis of the situation in Croatia (regarding child to parent violence). In order to get insight and to gather information, semi structured interviews will be held with experts and professionals working with troubled youth.

Development of the program will follow Adjuković's group program planning method (1987): identification of needs, definition of purpose and goals, organizational environment, work approach, selection of potential participants, initial contact with the participants, group formation and the evaluation of the program.

The value and importance of creating a program for children violent to parents is reflected in the growing number of violent incidents and the absence of such specialized programs in Croatia.

Keywords: domestic violence, youth, child to parent violence, group work, programs for domestic violence

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Nasilje djece nad roditeljima	3
2.1. Definicija	3
2.2 Učestalost fenomena	5
3. Grupna metoda rada	6
4. Opisi grupnih programa za maloljetne počinitelje nasilja nad roditeljima	7
4.1. Break4Change (Ujedinjeno Kraljevstvo, Engleska)	8
4.2. STEP UP (Seattle, Washington, SAD)	10
4.3. NUI Galway - Non Violent Resistance Programme (Irska)	11
4.4. The Building Respectful Families project (Ujedinjeno Kraljevstvo, Engleska)	11
4.5. Do It Different (Ujedinjeno Kraljevstvo, Engleska)	12
4.6. Sadržaj postojećih grupnih programa za mlade nasilne u obitelji	12
5. Postupak planiranja grupnog programa rada	13
6. Planiranje programa rada za maloljetne počinitelje obiteljskog nasilja po elementima	16
6.1. Procjena potreba - polustrukturirani intervjui	16
6.2. Svrha i ciljevi	19
6.3. Korisnici programa	20
6.4. Veličina grupa	22
6.5. Tehnike i metode rada	23
6.6. Načela rada	23
6.7. Voditelji programa	24
6.8. Struktura radionica	25
6.9. Uvjeti provođenja programa (vremensko-prostorna organizacija)	25

6.10. Podjela na tematske cjeline i radionice	26
6.11. Očekivani ishodi	32
7. Prikaz odabranih radionica	33
7.1. Prikaz odabranih radionica za mlade	33
3. RADIONICA - ČOVJEČE, NE LJUTI SE	33
6. RADIONICA - 3,2,1 MIR	35
7. RADIONICA - REĆI ĆU JASNO ŠTO ŽELIM!	37
9. RADIONICA - CHILL	39
7.2. Prikaz odabranih radionica za roditelje	42
4. RADIONICA - RODITELJSKI SEMAFOR	42
5. RADIONICA - ŠTO JE TO CPV	45
6. RADIONICA - PAMETNI SUKOBI	47
7. RADIONICA - CHIT-CHAT	49
11. RADIONICA - SVI NA OKUPU	50
8. Evaluacija	55
9. Zaključak	56
10. Popis literature	58
11. Prilozi	65

1. Uvod

Obitelj kao osnovna društvena zajednica predstavlja kompleksan i dinamičan sustav odnosa. Od davnina se naglašava važnost osnivanja obitelji i položaja obitelji na ljestvici temeljnih, ljudskih vrijednosti. Tijekom velikih životnih kriza pripadnost obitelji i obiteljska podrška igraju ključnu ulogu za preživljavanje pojedinca (Jakab, 2008). Organiziranost odnosa u obitelji, kvaliteta interakcije te specifične veze među članovima obitelji tvore mrežu i temelje za razvoj zdravog i mentalno jakog pojedinca. Obitelj može predstavljati poticajnu okolinu, pružati potporu i biti utočište ali isto tako može biti sve suprotno od navedenog (Jakab, 2008). S obzirom na optimalno obiteljsko funkcioniranje, razlikujemo zdrave (funkcionalne obitelji) i disfunkcionalne obitelji. Kod disfunkcionalnih obitelji, nailazimo na poremećaj strukture obitelji, poremećaj granica, uloga i vodstva, neprirodne saveze, neuspjehe u postavljanju i rješavanju problema, poteškoće u komunikaciji i ekspresiji emocija (Štalekar, 2010).

Obiteljsko nasilje razdire cijelu obitelj i utječe na kvalitetu života. Unatrag zadnjih dvadesetak godina, termin obiteljskog nasilja najviše se odnosio na zlostavljanje djece i partnersko nasilje, nasilje između bračnih partnera. Fenomen kojem se posvećuje manje pažnje u praksi i javnosti je nasilje djece i mladih prema roditeljima i drugim obiteljskim članovima (eng. child to parent violence - CPV) (Ibabe, 2019).

Čovjek je kao društveno biće oduvijek pripadao različitim grupama, u kojima su se ostvarivale temeljne psihološke i socijalne potrebe. Uzevši u obzir pojavu nasilja nad roditeljima, jedna od mogućih intervencija u društvu je uključivanje mladih i njihovih roditelja u grupni program rada. Grupna metoda rada predstavlja oblik rada u kojem je naglasak na formiranju grupe radi dobivanja stručnog savjeta i vodstva s ciljem rješavanja osobnih teškoća te razvijanje konkretnih vještina koje su potrebne za bolje snalaženje u životu.

Osobna motivacija za bavljenje tematikom nasilja nad roditeljima i stvaranjem grupnog programa očituje se u zanimljivosti teme, nedovoljnoj zastupljenosti u medijima, izostanku stručnih radova na hrvatskom jeziku te potpunom nedostatku specifičnih programa koji su

namijenjeni upravo populaciji mladih koji su nasilni prema obiteljskim članovima (ne uključujući strane programe).

2. Nasilje djece nad roditeljima

2.1. Definicija

U službenoj literaturi postoji nekoliko naziva kojima se označava nasilno ponašanje prema roditeljima: nasilje djece prema roditeljima, nasilje adolescenata prema roditeljima, nasilje sina prema majci ili ocu, nasilje kćeri prema majci i/ili ocu. Prema Coogan (2014), s vremenom se usvojio termin nasilje djece prema roditelju (*child to parent violence*) iz tri razloga:

- obuhvaćen je skup različitih nasilnih ponašanja (od fizičkog nasilja do manipulativnih strategija),
- naglašeno je da je roditelj žrtva maloljetnog djeteta,
- naglašeno je da je dijete počinitelj koji nasilnim ponašanjem upravlja roditeljem.

Nasilje nad roditeljima se definira kao namjerno ponašanje koje ima štetan učinak na roditelje u vidu da ih tjelesno, psihološki povrijedi, učini financijsku štetu, dodatno ih osiromaši ili uspostavi prisilnu kontrolu nad roditeljima (Sablić, 2018). Moć je namjerna kako bi se usadio strah i izvršila kontrola roditelja (Holt, 2015, str 1.). Zloković (2009) navodi da djeca roditelje mogu ugrožavati tjelesno, emocionalno ili psihološki, seksualno i materijalno. Djeca i mladi često pribjegavaju verbalnom nasilju u obliku vike, psovki i malicioznih komentara s ciljem povrede. Emocionalno nasilje predstavljaju manipulativni postupci poput bježanja od kuće, laganje, prijetnje samoozljeđivanjem. U fizičko nasilje ubrajamo guranje, udaranje, bacanje predmeta, oštećivanje imovine i ozljeđivanje kućnih ljubimaca. Nasilje ostavlja dugotrajni i kratkotrajni štetan utjecaj te narušava kvalitetu obiteljskog života (Zloković, 2009).

Roditelji izloženi nasilju mogu se osjećati prestrašeno, zbunjeno i s osjećajem krivice jer često smatraju da su izgubili kontrolu u vlastitoj obitelji (Sablić, 2018). Vjeruje se da roditelji u strahu i opasnosti od javne stigme, a u odsustvu bližnjih i državnih institucija, ulaze u posebnu vrstu nemoći te ne prijavljuju nadležnima problem nasilja (Ljubičić, 2019).

Kada se govori što je to što neke roditelje čini potencijalno visoko rizičnim da postanu žrtve nasilja svoje djece - odgovor leži u više rizičnih činitelja (Zloković, 2009).

Činitelje možemo rasporediti u tri skupine:

- individualni čimbenici – biološko genetski, zdravstveni, psihološki, obrazovni,
- obiteljski čimbenici – odnosi u obitelji, međusobna podrška, obiteljska pravila,
- makro prediktorski čimbenici – socijalni, ekonomski i kulturalni (Zloković, 2009).

U praktičnom priručniku CPV (South Tyneside Safeguarding Board, 2019) koji se bavi borbom protiv nasilja navode se četiri moguća objašnjenja za nasilje nad roditeljima:

- obiteljski problemi (dijete je u mlađoj dobi bilo izloženo nasilju ili je svjedočilo nasilju između roditelja te je naknadno u životu usvojilo sličan obrazac ponašanja),
- utjecaj društva i vladajuće kulture (izloženost nasilju u medijima, dostupnost pornografije, patrijarhalni stavovi o ulozi žena, stereotipna podjela uloga),
- individualni problemi adolescenata (sami su bili izloženi nasilju u školi, iskustvo traume, zlouporaba alkohola i droge, problemi mentalnog zdravlja, vršnjački utjecaj i sl.),
- roditeljski odgojni stil (prevelika požrtvovnost roditelja, davanje previše slobode bez granica, autoritarni odgojni stil, različiti odgojni stilovi između roditelja što dovodi do konflikta, kompenzacija u obliku davanja poklona, emocionalna nedostupnost i zatvorenost, strah od konflikata).

Zloković (2009) također navodi i opisuje uzrok nasilja u multisistemskim problematičnim obiteljima - obitelji u kojoj su prisutni egzistencijalni problemi, loši međusobni odnosi između roditelja i djece, različiti konflikti i stresovi, ovisnosti o alkoholu i drogama, socijalna izoliranost i neobrazovanost. Važno je za istaknuti da bez obzira na nabrojane multisistemske probleme, nasilje se može dogoditi u svakoj obitelji, bez obzira na ekonomski položaj obitelji, kulturalno podrijetlo i sl. (South Tyneside Safeguarding Board, 2019).

Ljubičić (2019) razlikuje različite uzroke ovisno radi li se o majci ili ocu žrtvi. Isti autor navodi da u slučaju da je majka žrtva, mogući razlozi za viktimizaciju su: jednoroditeljstvo, materijalna depriviranost i loši status mentalnog zdravlja majke i djeteta. Kod očeva, primijećeni su sljedeći razlozi: dvoroditeljska obitelj, mentalna bolest ili problemi ovisnosti kod djeteta te potpuni izostanak djetetove egzistencijalne samostalnosti.

South Tyneside praktični priručnik (2019) navodi da iako očeви mogu biti žrtve nasilja, češće su majke podložnije biti žrtve jer su majke uglavnom primarni (ili jedini) skrbnici. One provode više vremena s djecom te imaju snažniju emocionalnu povezanost nego očevi. Nadalje, roditelji starije dobi ili roditelji s invaliditetom su posebno ranjivi zbog svog slabijeg fizičkog položaja u obitelji. Također, nasilju nisu isključivo izloženi roditelji, već su mnogi tinejdžeri nasilni prema braći, sestrama i drugim srođnicima (Friend, Howard i Parker, 2008).

2.2. Učestalost fenomena

Kada govorimo o učestalosti nasilja nad roditeljima, Holt (2015, str 2.) navodi da se kod 5-15% svih obitelji događa nasilje nad roditeljima. Službene statistike variraju između država, ali je karakteristično kao i za sve druge oblike nasilja, da postoji velika siva brojka neprijavljenih slučajeva. Točnije, svi oblici obiteljskog nasilja i zlostavljanja su u manjoj mjeri prijavljeni policiji te je stoga razumljivo zašto roditelji posebno oklijevaju prijaviti vlastito dijete (Groves, Thomas, Condry i Miles, 2014; prema Home Office, 2015).

Holt (2013; prema Coogan, 2014) tamnu brojku kriminaliteta objašnjava premalim brojem istraživanja, službena tijela i institucije različito bilježe i definiraju nasilje, u nekim istraživanjima korišteni su premali uzorci za daljnju generalizaciju te u konačnici roditelji oklijevaju prijaviti vlastitu djecu. Izuzev policiji, roditelji se mogu obratiti za savjet zdravstvenim djelatnicima, djelatnicima centra za socijalnu skrb, odgojno-obrazovnoj instituciji ili SOS linijama (Sedić, 2016). U slučajevima prijave policiji, ni policijski službenici ne znaju postupati jer nedostaje usuglašena procedura pa postupaju po slobodnoj procjeni. Neki roditelji traže da se dijete makne iz zajedničkog doma, dok neki se nadaju da će policijski razgovor smiriti adolescenta. Kada policija izvrši službeno uhićenje i pokrene postupak, mnogi roditelji

odustaju od prijave ili svjedočenja kako bi minimizirali buduće zakonske posljedice za dijete (Miles, Condry 2016; O'Hara i sur., 2017).

U Hrvatskoj do sada nije bilo sustavnog istraživanja ovog fenomena, već je riječ o procjenama na temelju sudske, medicinske, socijalne, psihološke i odgojno-obrazovne prakse. Holt (2015, str 4.) navodi da je pojavnost nasilja veća u jednoroditeljskim obiteljima (samohrani roditelj ili rastavljeni roditelji) te iznosi 29% dok je u obiteljima postotak nešto niži tj. 7-18%. Nadalje, ista autorica govori da su počinitelji uglavnom djeca u adolescentnoj dobi (13-19 godina), no postoje slučajevi kada je nasilje primijećeno već u ranom djetinjstvu (u dobi od 5 godina) ili kada je nasilno ponašanje naglo započelo od 12. godine. Promatrajući razlike po spolu, počinitelji su uglavnom mladići, od 50-80% nasilja počine mladići adolescenti (Break4Change, 2018). Stoga neki autori smatraju da bi se ovaj oblik nasilja trebao zvati „nasilje sinova nad majkama“ jer se najčešće javlja u obiteljima samohranih majki sa sinovima (Sedić, 2016).

3. Grupna metoda rada

Pojam grupnog rada odnosi se na grupe u kojima članovi sudjeluju radi dobivanja stručne pomoći i podrške u rješavanju određenih osobnih i socijalnih problema, radi uspješnijeg suočavanja sa životnim teškoćama te razvijanja znanja i vještina važnih za bolje razumijevanje sebe, drugih ljudi i zajednice u kojoj žive (Grupni pristup u socijalnopedagoškim intervencijama, interni materijal, godina). Novak (2020) navodi da grupni rad čini velik dio prakse socijalne skrbi i može se provoditi s korisnicima različite dobi, spola, ali i različitih ciljeva.

Petz (1992; prema Ajduković, 1997) definira grupu kao skupinu osoba čiji odnosi imaju sljedeća obilježja: postoji interakcija između članova, postoji sustav međusobnih odnosa i položaja, norme i standardi određuju ponašanje, postoji grupna pripadnost te pripadnici grupe teže da ih okolina doživljava kao grupu.

Grupni rad pomaže mladima u razvoju pozitivnih odnosa kroz stvaranje okruženja u kojem će pozitivni odnosi potaknuti mlade prema korisnijim i učinkovitijim ciljevima i ponašanjima (Žižak i Ratkajec Gašević, 2017). Holt (2016) navodi još nekoliko razloga za primjenu grupnog

programa posebice sa populacijom nasilnih počinitelja. Grupni rad se često preporučuje naspram individualnog rada kako bi se izbjegla daljnja viktimizacija i nasilje.

Primjerice, u slučaju rada jedan na jedan, stručnjak može empatizirati s nasilnikom i njegovom perspektivom, indirektno se može ohrabriti i opravdati nasilno ponašanje. Ista autorica sugerira (2016) da grupne intervencije za nasilne počinitelje pružaju priliku za prosocijalno modeliranje, vršnjačku podršku i veću uključenost u program. Općenito, Ajduković (1997) navodi prednosti grupnog pristupa: pojedinci uključeni u grupu spoznaju da nisu jedini koji imaju određen problem, mogu se emocionalno otvoriti i podijeliti svoje brige, uče jedni od drugih, podupiru se i potiču u rješavanju problema te zadovoljavaju potrebu za pripadanjem i prihvaćanjem.

4. Opisi grupnih programa za maloljetne počinitelje nasilja nad roditeljima

Prema Sedić (2016), rane intervencije daju dobre rezultate u suzbijanju nasilja, pa je tako moguće pravovremenom edukacijom i savjetovanjem pomoći rizičnim obiteljima. Kada su s druge strane vidljivi znakovi nasilja kod visoko rizičnih pojedinaca, primjenjuju se tretmanske intervencije primjerice obiteljska terapija, trening kontrole ljutnje, trening socijalnih vještina i sl.

Stručnjaci i praktičari nastoje uvijek pružiti intervencije koje prate načela, pravila struke te ispunjavaju formu. Robinson (2011) ističe da se dokazi učinkovite prakse kriju u glasu korisnika usluga tj. u kojoj mjeri program može ostvariti dugotrajne promjene izvan intervencijskog kruga. Značajka programa da stečene sposobnosti imaju primjenu u široj sredini pridonosi većoj dobrobiti i sigurnosti.

Trenutačno, stručnjaci u cijelom svijetu iz različitih pomagačkih struka, su preplavljeni molbama i zahtjevima za pomoć u radu s maloljetnicima koji krše zakon, nisu više u sustavu obrazovanja te zlostavljaju svoje roditelje (Erostarbe, Martinez i Astondoa, 2018). Isti autori navode da dosadašnji pristup u intervencijskim programima koji se fokusirao isključivo na bihevioralnu komponentu kod mladih nije pokazao učinkovit rezultat. Nasilna ponašanja unutar obitelji

predstavljaju značajan rizik za daljnji razvoj i uspjeh u životu te je potrebno osmisliti i pružiti rješenje koje bi pomoglo brojnim obiteljima (Kennedy i sur., 2010; prema O'Hara i sur., 2017).

Praksa u različitim zakonodavnim sustavima pokazuje da se za populaciju maloljetnih nasilnika često određuje neki oblik grupnog rada u tretmanu, primjerice kombinacija grupne obiteljske terapije i vršnjačke grupe za rješavanje i kontrolu bijesa (Nowakowski-Sims i Rowe, 2015). Isti autori navode da se kognitivno-bihevioralni grupni pristup pokazao posebno uspješnim u tretmanu s odraslim nasilnim počiniteljima, stoga se isti princip slijedi i u tretmanima za maloljetne počinitelje i njihove obitelji. Svi daljnji programi (opisani dalje u diplomskom radu) ističu grupnu komponentu rada poput grupe mladih, grupe roditelja i mješovite grupe koja se sastoji od roditelja i djece. Još jedan razlog za uključivanje cijele obitelji u obliku grupnog konteksta je činjenica o postojanju više različitih konflikata unutar jedne obitelji.

Uključivanjem kompletne obitelji, svim članovima obitelji je omogućena prilika da razmisle o potencijalnim snagama unutar obitelji te da se identificiraju ponašanja koja osnažuju ili otežavaju obiteljsku povezanost (Erostarbe, Martinez i Astondoa, 2018). Nadalje, uključivanje adolescenata u vršnjačke grupe može biti korisno jer su adolescenti skloni tražiti podršku i zaštitu u vršnjačkim skupinama posebno ako su narušeni obiteljski odnosi (Cano-Lozano i sur., 2020).

Nadalje, pokazalo se da je za počinitelje nasilja najdjelotvorniji strukturirani oblik tretmana temeljen na kognitivno-bihevioralnom pristupu. Osnovno obilježje kognitivno-bihevioralnog pristupa jest da integrira rad na unapređenju vještine kontrole srdžbe s psihoedukativnim radom usmjerenim na mijenjanje stavova prema nasilju (Ajduković, 2004).

4.1. Break4Change (Ujedinjeno Kraljevstvo, Engleska)

Prema Home Office (2015), londonska policija je zabilježila porast slučajeva djece nasilnika u 2014. godini točnije prijavljeno je ukupno 1 417 slučajeva što predstavlja porast od 61% jer je u 2012. godini bilo zabilježeno tek 895 prijava. Temeljem nacionalnih i internacionalnih istraživanja, osmišljen je Break4Change program. Program je namijenjen

adolescentima te mu je cilj sprečavanje i smanjivanje nasilja usmjerenog prema roditeljima i skrbnicima te razvoj zadovoljavajućih odnosa s obiteljskim članovima.

Baziran je na usvajanju novih vještina (*solution-focused brief therapy*) i na modelu restorativne pravde kako bi se uspostavilo međusobno poštivanje (Home Office, 2015). Program obuhvaća na tjednoj bazi 10 grupnih susreta u paralelnim grupama (jednu grupu sačinjavaju mladi, a drugu roditelji mladih uključeni u program). Kriteriji za uključivanje u program su sljedeći: dob mlade osobe (11-17 godina), nasilno ponašanje u sklopu obitelji u trajanju minimalno 6 mjeseci, otvorenost mlade osobe za raspravu i promjenu ponašanja te prisustvo roditelja/skrbnika na tjednim sastancima (Centre for Justice Innovation, nd).

Mladi kroz edukacijske i psihoterapeutske susrete uče o posljedicama neprihvatljivog ponašanja, oblicima nenasilne komunikacije te refleksiji i izražavanju osjećaja. Susreti sadrže kreativnu komponentu rada te mladi u sklopu programu pišu, snimaju videouratke i stvaraju pjesme (Morgan, 2019). Roditelji također aktivno sudjeluju u programu te se radi na razumijevanju različitih oblika i intenziteta nasilja te im se daje podrška kako se ne bi osjećali izolirano kao žrtve nasilja.

Bitno je za istaknuti da se program ne fokusira isključivo na negativna ponašanja te da se osnažuju, promiču i naglašavaju primjeri poželjnih ponašanja. Izbjegavaju se generalizacije te izdvajaju pozitivni primjeri u svakodnevicu - nitko nije stalno nasilan, moraju postojati primjeri kada osoba koristi i nenasilan pristup kako bi riješila konflikt.

Trenutno se program provodi već 10 godina u Brightonu te su kod sudionika programa potvrđeni pozitivni učinci poput smanjenje rizika za ponovno nasilno ponašanje u budućnosti, razvoj povezanosti i stabilni obiteljski odnosi i osviješten osjećaj empatije i razumijevanja kod mladih (Break4Change Programme Toolkit, 2015).

4.2. STEP UP (Seattle, Washington, SAD)

STEP UP program je primjer intervencije u kojoj surađuju policija, sudovi i lokalna zajednica. Izvorno je nastao 1997. godine u gradu Seattle, u saveznoj državi Washington, kao odgovor na rastući broj maloljetnih počinitelja nasilja koji su završili u zatvoru (Domestic Violence Resource Centre Victoria, 2020). Program se temelji na usvajanju kognitivnih vještina kako bi se zaustavilo nasilno ponašanje i usvojili novi, nenasilni obrasci ponašanja te stvorilo sigurno okruženje (King County Superior Court, 2020). Slično kao i Break4Change program, STEP UP slijedi restorativni model prihvaćanja odgovornosti. Ukupno traje 20 tjedana, a susreti su u trajanju od 90 minuta (King County Superior Court, 2019). Prvu trećinu programa roditelji i djeca provode zajedno na susretima, dok se ostatak programa bazira na odvojenim aktivnostima sve do kraja programa u sklopu koje je predviđen zajednički, obiteljski obrok.

Na svakom susretu prepričavaju se obiteljski događaji od prošlog tjedna i susreta. Zamišljeno je da se na svakom susretu podučava nova vještina. U slučaju da obitelji ne mogu prisustvovati i dolaziti na susrete, voditelji programa odlaze u dom obitelji što oslikava fleksibilnost voditelja i poštivanje potreba sudionika. Prije uključivanja u program, maloljetna osoba mora obaviti uvodni intervju kako bi se ispitala motiviranost za sudjelovanje u programu. Glavni kriteriji za uključenje su minimalna dob od 11 godina, povijest nasilnog ponašanja u obitelji te nenasilni partnerski odnos između supružnika tj. stabilan odnos između roditelja (Kirklees Safeguarding Children Board, 2018).

U grupnom radu često posežu za slikovnim prikazom nasilnih ponašanja (eng. *Abuse wheel*) u sklopu kojeg je navedeno i opisano osam nasilnih oblika ponašanja u obitelji primjerice uništavanje imovine, nerealni prohtjevi, fizičko nasilje, prijetnje i zastrašivanje i sl. te slikovnim prikazom nenasilnih ponašanja (eng. *Mutual respect wheel*) u kojem uče o poštivanju tuđih potreba, odgovornosti prema obitelji, poštivanju doma, rješavanju problema na civiliziran način, kulturnoj komunikaciji, osobnoj odgovornosti, sigurnom i mirnom ponašanju te nenasilnim obrascima ponašanja (King County Superior Court, 2014). Cilj programa je da se mlade podučí vještinama kako bi se spriječilo nasilno ponašanje te da razviju razumijevanje za odnos moći i

poštivanja, povjerenja i sigurnosti u obiteljskim odnosima. U grupi s roditeljima se radi na planiranju i korištenju roditeljskih vještina u svrhu poticanja nenasilnog ponašanja kod mladih. Na zajedničkim susretima, obitelji uče o civiliziranom načinu rješavanja obiteljskih konflikata. Roditelji i mlada osoba prilikom uključivanja u program potpisuju ugovor o sudjelovanju.

4.3. NUI Galway - Non Violent Resistance Programme (Irska)

Prvotno razvijen i osmišljen u Izraelu, NUI je *evidence-based* program isključivo namijenjen roditeljima u trajanju od 5-10 susreta s mogućnošću dodatne, telefonske podrške (Lauster i sur., 2014). Program je baziran na nenasilnom rješavanju otpora i konflikata u svakodnevnoj komunikaciji s djetetom, razvijanju mreže podrške za roditelje žrtve nasilja te podučavanje roditeljskih vještina i zauzimanje autoriteta u djetetovom životu. Voditelji programa prethodno moraju proći dva dana edukacija i treninga u sklopu kojih razvijaju i osnažuju potrebne vještine za rad s roditeljima (Coogan, 2017).

4.4. The Building Respectful Families project (Ujedinjeno Kraljevstvo, Engleska)

Projekt *The Building Respectful Families* je namijenjen mladima i njihovim obiteljima koji žele poboljšati međusobnu komunikaciju i zaustaviti obrazac nasilnog ponašanja. Trajanje programa je deset tjedana pri čemu adolescent i roditelj prisustvuju na odvojenim grupama, odnosno susreti se odvijaju odvojeno. Minimalna dob za uključenje je 11 godina, a maksimalna 18. Jedan od ciljeva programa je osigurati siguran prostor u kojem obitelji mogu razgovarati o problemima i povjeriti se grupi. Izuzev grupnih susreta, postoji mogućnost individualnog rada s djetetom i roditeljima te postoji savjetovanje i za mlađu djecu (od 8 do 10 godina). Tokom aktualne pandemije COVID-19 virusa, podrška i susreti su se odvijali na daljinu, online preko različitih platformi te je podrška bila pružena putem email adresa i telefona/mobitela (Reading Voluntary Action, 2021).

4.5. Do It Different (Ujedinjeno Kraljevstvo, Engleska)

Do It Different je grupni program tretmana namijenjen isključivo muškim počiniteljima koji su nasilni prema majkama i ženskim skrbnicima. Program se bazira na modelu restorativne pravde, uključuje roditelje i djecu kako bi se identificirao i osvijestio problem i stvorio prostor za promjene (Child to Parent Abuse Practitioner Forum, 2014). Ciljevi programa su: redukcija nasilja prema roditelju, smanjivanje nasilnog ponašanja u više situacija i sredina te razvoj osnažujućih, pozitivnih, interpersonalnih odnosa.

Neke od tema koje se obrađuju s mladićima su: proces promjene, *coping* strategije, stavovi, komunikacijske vještine i vještine pregovaranja i sl. Teme koje se obrađuju s roditeljima na odvojenim grupnim susretima su: roditeljski stilovi, briga o sebi, razumijevanje i razlikovanje nasilnog i nenasilnog obrasca ponašanja kod svog djeteta, mindfulness, komunikacijske vještine i sl. Program je identificirao neke zajedničke karakteristike kod korisnika programa te opisuje nasilne mladiće kao adolescente s problemima u školskoj sredini ili ispale iz sustava obrazovanja (*NEET - Not in Education, Employment, or Training*), s problemima ovisnosti; bili su svjedoci ili žrtve obiteljskog ili školskog nasilja, s problemom s privrženošću ili s iskustvom traume (smrt bliske osobe). Roditelji tj. majke u programu su također iskusile obiteljsko nasilje, bile su zlostavljane kao djeca u djetinjstvu, imaju problem s alkoholom te probleme mentalnog zdravlja. U budućnosti, u sklopu programa, zamišljeno je da se program prilagodi i za žensku populaciju (*Do It Different 4 Girls*), da se poveća broj volontera te da se program provodi i u drugim dijelovima Engleske.

4.6. Sadržaj postojećih grupnih programa za mlade nasilne u obitelji

Iz prethodno opisanih programa za obiteljsko nasilje, izdvaja se nekoliko komponenata programa. Ukratko slijedi taksativna podjela na različite oblike sadržaja. Komponente programa namijenjene djeci i mladima su: identifikacija nasilnih oblika ponašanja (razumijevanje posljedica nasilnog ponašanja, preuzimanje odgovornosti, prepoznavanje svojih i

tuđih emocija), prepoznavanje negativnih automatskih misli (kognitivno-bihevioralna poveznica odnosi se na misli, osjećaje i ponašanja), razvoj komunikacijskih vještina i vještina pregovaranja za rješavanje sukoba, razumijevanje procesa promjene, rad na stavovima, coping strategije, usvajanje novih, nenasilnih obrazaca ponašanja, stvaranje sigurnog okruženja, prihvaćanje odgovornosti, osnaživanje obiteljskih veza, isticanje poželjnih ponašanja, refleksija, izražavanje osjećaja, učenje o posljedicama nasilnog ponašanja i kreiranje načina za izražavanje osjećaja. Nadalje, radi se na osvještavanju i učenju strategija izražavanja neugodnih osjećaja, a da se ne povrijede druge osobe, impulzivnost, nisko samopouzdanje, poštivanje granica i autoriteta i empatiziranje s drugima.

Programi u radu s roditeljima na sadržajnoj razini obuhvaćaju: prepoznavanje nasilnog ponašanja kod djece, postavljanje granica u odgoju, podučavanje asertivnom rješavanju konflikata, razvoj poštivajuće komunikacije te uključivanje i stvaranje mreže podrške s drugim roditeljima, roditeljske stilove, brigu o sebi, razumijevanje pozadine djetetovog ponašanja, mindfulness, komunikacijske vještine, razumijevanje nasilja kao pojave, pružanje podrške i suosjećanje zbog pozicije žrtve, rješavanje osjećaja stigme i srama.

5. Postupak planiranja grupnog programa rada

Prije formiranja grupe i izrade grupnog programa rada, potrebno je planirati korake postupanja. Svrha planiranja i pripreme grupnog programa rada je osigurati dobru izvedbu radi postizanja očekivanih ciljeva (Martinko, 2012).

Ajduković (1997) je planiranje grupnih susreta podijelila u 10 koraka:

1. Utvrđivanje potreba (identificiranje zajedničkih potreba ciljane populacije i procjena mogućnosti za ostvarenje potreba putem grupnog rada)
2. Definiranje svrhe i općih ciljeva grupe (svrha se odnosi na što želimo postići grupnim radom, dok su ciljevi odgovor na pitanje kako će se svrha postići)
3. Utvrđivanje organizacijskog okruženja (odabir ustanove ili institucije gdje će se grupa osnovati i okupljati te definiranje financijske potpore)

4. Odabir grupnog pristupa i načina rada (odabire se način rada koji najbolje odgovara članovima grupe; određuje se veličina grupe, zatvorenost/otvorenost, dobrovoljnost članova, vrijeme na raspolaganju, način vodstva, sustav uloge članova i dr.)
5. Identifikacija potencijalnih članova (upoznavanje članova što se postiže uvidom u dokumentaciju, prikupljanjem podataka u nekoj sredini, razgovorom s kolegama, kontaktom s potencijalnim članovima grupe)
6. Stupanje u kontakt i početno okupljanje članova (načini kontaktiranja: osobni kontakt, pismeni poziv, obavijest kroz medije, putem letka; važno je u obavijesti istaknuti mjesto i vrijeme održavanja susreta, raspored susreta, način prijave i sl.)
7. Sastavljanje cjeline (voditelj definira kriterije odabira članova i usklađuje njihove potrebe sa zahtjevima grupe u cjelini)
8. Motivacija članova za sudjelovanje i predugovaranje (član mora imati sve informacije i slobodu odlučivanja o (ne)uključivanju; u slučaju obveznog sudjelovanja (npr. penalne institucije) voditelj motivira na aktivno sudjelovanje dok se predugovaranje odnosi na sklapanje dogovora vezanog uz ciljeve i način rada u grupi)
9. Pripremanje okoline grupe (sklapanje suradnje i kontakata s ljudima koji nisu članovi grupe, ali su povezani s članovima grupe npr. obitelj, prijatelji; obilježje prostora u kojem se odvija grupa što može utjecati i na efikasnost grupe poput veličine prostorije; definiranje specifičnih usluga poput prijevoza). Žižak i Ratkajec Gašević (2017, str 91.) navode da čimbenici okruženja imaju značajnu ulogu u promjeni ponašanja, kako bi promjena bila podržana od strane okruženja. Planiranje evaluacije učinka (evaluacija učinka planira se unaprijed i provodi tijekom cijelog grupnog procesa)

Neke druge podjele i modeli planiranja grupnog rada su na sličnom tragu kao i prethodna podjela. DeLucia-Waack (2006) navodi sljedeće elemente koje je nužno uzeti u obzir kod planiranja grupnog rada: procjena potreba, definiranje općih ciljeva, utvrđivanje obilježja grupe, opisivanje strukture susreta, sredstva, sadržaj i plan grupnih susreta, profesionalno okruženje, selekcija članova i priprema voditelja. Preston-Shoot (1987) grupira elemente planiranja grupnog

programa rada u tri skupine - planiranje članstva, planiranje rada i planiranje i priprema vođenja grupe.

Uvidom u više različitih podjela planiranja grupnog rada, izdvajaju se određeni zajednički elementi koji će se koristiti u daljnjem planiranju i predstavljanju programa za maloljetne počinitelje obiteljskog nasilja.

Elementi su:

- potrebe i ciljevi (percepcija potreba, utvrđivanje dobrobiti grupe; definiranje ciljeva koje treba obuhvatiti)
- okruženje (uvjeti koji postoje u okruženju grupe, a mogli bi utjecati na rad)
- program rada (odabir grupnog pristupa i načina rada)
- članovi (planiranje, identifikacija, selekcija članova, stupanje u kontakt i sl.)
- vođenje grupe (formiranje voditeljskog para, osiguravanje podrške)

6. Planiranje programa rada za maloljetne počinitelje obiteljskog nasilja po elementima

6.1. Procjena potreba - polustrukturirani intervjui

S ciljem kreiranja specifičnog grupnog programa za maloljetnike nasilne prema roditeljima i drugim obiteljskim članovima, potrebno je bilo ispitati potrebe ciljane populacije korisnika. Usmjeravanje na stvarne potrebe obitelji i djece, gdje će se svakom članu pomoći u jačanju odgovornosti prema sebi i drugome, ključ je prevencije obiteljskog nasilja (Sedić, 2016). Kako bi se dobio uvid u iskustvo rada s maloljetnicima te saznala konkretna promišljanja za razvoj programa, provedeni su polustrukturirani intervjui sa stručnjacima zaposlenima u Centru za socijalnu skrb Zagreb, Nastavno-kliničkom centru pri Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu te nevladinim udrugama (Ambidekster klub, Centar Luka Ritz i Modus - Centar za djecu, mlade i obitelj).

Pet odabranih stručnjaka je izabrano po principu iskustva rada s maloljetnim počiniteljima nasilja, iskustvom planiranja, osmišljavanjem i provedbom grupnih programa rada. Predložak za polustrukturirane intervjue (u dodatku na kraju rada) osmišljen je u suradnji s mentoricom te se sastojao ukupno od 7 pitanja. U prosjeku intervjui su trajali 45 minuta te su provedeni online putem Google Meet platforme ili uživo, na radnom mjestu sudionika. Intervjui su snimljeni radi kasnije lakše obrade podataka. Korišten je kvalitativni pristup u sumiranju i prikupljanju podataka (Šafranić i Laklija, 2016). U nastavku slijedi sažeti prikaz dobivenih podataka iz provedenih razgovora.

Na postavljeno pitanje *“Koliko je tema nasilja nad roditeljima prisutna u medijima te koliko su sami stručnjaci informirani o pojavi”*, većina sudionika je odgovorila da smatra da se nedovoljno govori o ovoj pojavi te da nedostaje službene literature i statističkih pokazatelja na hrvatskom području. S nasilnim mladima i viktimiziranim roditeljima i braćom i sestrama su se susretali najviše u svom svakodnevnom radu. Prema slučajevima iz stručne prakse, najčešća dob

počinitelja nasilja maloljetne djece obuhvaćala je razdoblje puberteta (14-18 godina). Često se to radilo o mladima koji su došli u kontakt s institucijama zbog sporednih problema u ponašanju te se individualnim razgovorima s roditeljima utvrdilo i nasilje u obitelji.

Nadalje, stručnjaci navode da se nasilje nad roditeljima uglavnom događa u jednoroditeljskim obiteljima gdje su roditelji rastavljeni ili su majke primarni skrbnici u ulozi samohranog roditelja. Nasilje je usmjereno prema majkama ili mlađoj braći i/ili sestrama. Tipologija nasilnika nije ograničena isključivo na jedan spol, već su nasilnici podjednako i mladići i djevojke iako su dosadašnji tretmansi programi bili usmjereni i uključivali su isključivo muški spol. Što se tiče oblika i načina ispoljavanja nasilja, najčešće se radilo o prijetnjama, provociranju, nerealnim zahtjevima te fizičkim udarcima (grebanje, udaranje). Ukoliko roditelj i dalje nije slušao djetetove zahtjeve, prijetilo se samoozljeđivanjem ili suicidom.

Često u obiteljima postoji povijest nasilnog ponašanja (nasilje usmjereno na djecu tokom odrastanja ili nasilni partnerski odnosi), slabi ekonomski status, nesređeni životni uvjeti, postojanje alkoholizma, ovisnosti o drogama, mentalne bolesti i sl. U dostupnoj literaturi, neki istraživači smatraju da bi procjena i dijagnostika obiteljskog nasilja trebala biti standardna procedura pri prvom kontaktu između sustava i obitelji, dok drugi daju sugestiju upotrebe procjene kada postoje konkretni znakovi primjerice obitelj u kojoj se emocije iskazuju isključivo kroz bijes i ljutnju (Wilson 1996; O'Hara i sur., 2017).

Intervjuirani stručnjaci navode da zlostavljani roditelji posjeduju slabe roditeljske vještine i služe se lošim komunikacijskim obrascima te je vrlo često zastupljen permisivan roditeljski stil (nepostojanje granica u odgoju). Na pitanje kako je sustav prepoznao problem nasilja u obitelji, stručnjaci navode da je problem u obitelji prepoznat putem službene sudske prijave (kazneno djelo nasilja u obitelji) te se maloljetniku može odrediti (kao jedna od opcija) posebna obveza uključivanja u individualni ili grupni psihosocijalni tretman u savjetovalištu za mlade. Druga mogućnost je situacija kada maloljetna osoba ulazi u tretman zbog drugih problema (nasilni incidenti u školi, slabe ocjene, narušen odnos s roditeljima) te se kroz usputnu komunikaciju s roditeljima i maloljetnikom saznaje za nasilno ponašanje kod kuće. Stručnjaci se jednoglasno

slažu da maloljetna osoba koja je nasilna u jednoj sredini, manifestira nasilje u više sredina istovremeno - u školi, u sklopu obitelji, u vršnjačkim odnosima i sl.

Stručnjaci su također rekli da roditelji izloženi nasilju nisu svjesni problema i činjenice da se nasilno ponašanje može klasificirati kao kazneno djelo nasilja u obitelji. Osjećaju se stigmatizirano i posramljeno, a postupke svoje djece pripisuju buntovnom karakteru djeteta. S druge strane, mladi ne uviđaju štetnost i posljedice svog ponašanja, nasilje im predstavlja naučen obrazac ponašanja jer nemaju kapaciteta i vještina za bolje izražavanje frustracija i nezadovoljstva. Intervjuirani stručnjaci opisuju mlade kao mlade osobe s niskim samopouzdanjem, impulzivnom crtom karaktera s nemogućnošću kontrole ljutnje, mladi imaju poteškoće sa poštivanjem pravila i autoriteta te nedostatak empatije i suosjećanja s potrebama drugih. Kada se susreću sa zahtjevnim i potencijalno stresnim situacijama, teško se kontroliraju te nakupljene emocije iskazuju kroz agresivno, manipulativno ponašanje. Kako se često radi o mladićima koji su nasilni prema majkama, spomenuto je da je ponekad dodatni motiv nasilja stereotipno gledanje na ženski spol i inferiorni stavovi prema majkama. Još jedno od mogućih objašnjenja nameće se iskustvo traume u ranom djetinjstvu te se savjetuje *trauma-informed* pristup u daljnjem tretmanu.

U drugom dijelu intervjua, raspravljalo se o prijedlozima i sugestijama za kreiranje tretmanskog grupnog programa rada. Svi stručnjaci se slažu da bi roditelje trebalo uključiti u tretman te poraditi i poboljšati roditeljske vještine. Kao preduvjet uspješnog tretmanskog rada, roditelji trebaju uviđati vlastite greške u odgoju (ako postoje) te biti otvoreni za suradnju. Korisnici s poremećajima u ponašanju su nedobrovoljni članovi u grupnom radu te stoga Levin (2006; prema Žižak i Ratkajec Gašević, 2017, str 45.) predlaže određene pripreme. Stručnjaci su također izjavili kako su se susretali s nedobrovoljnošću članova čime potvrđuju prethodne napomene iz literature.

Očekivano je testiranje autoriteta voditelja i postavljenih granica te je neophodno osigurati osjećaj prihvaćenosti, promatrati i podržavati međusobnu interakciju kako bi se osigurao ostanak i sudjelovanje u programu do kraja. Robbins i sur. (2006) objašnjavaju da je uspjeh bilo kakvih

obiteljskih intervencija direktno povezan s uključenošću i angažiranošću adolescenata, roditelja i drugih obiteljskih članova u tretman.

Što se tiče konkretnog sadržaja i metoda, intervjuirani stručnjaci navode uspješnost kognitivno-bihevioralnih tehnika, a kao glavna područja rada koja treba obuhvatiti su kontrola ljutnje, osvještavanje povezanosti misli, osjećaja i rečenica, prepoznavanje emocija i preuzimanje krivnje. Primjena kreativnih tehnika nije se pokazala uspješnom u prethodnom radu s nasilnim korisnicima. S obzirom da brojka nasilnih incidenata i prijava varira tokom jedne godine, jedan od prijedloga je ostaviti mogućnost formiranju grupa više puta godišnje, ovisno o potrebi. Također, poželjno je da se program provodi na više lokacija u jednom mjestu kako bi se olakšao pristup korisnicima. Predloženo, optimalno trajanje pojedinačnog susreta je 90 minuta.

Što se tiče provedbe programa, za voditelje programa je savjetovano da postoje dva suvoditelja, muško-ženski par te je potrebno da poznaju osnove razvojne psihologije, da imaju iskustva u radu s mladima s poremećajima u ponašanju te da su autentični i sigurni u svome nastupu. Zelebrz (2018) navodi da je kod adolescenata važno da razgovor bude iskren te je nepoželjno kritizirati osobnost i karakter zbog stvaranja negativnog dojma o sebi. Voditelji trebaju nastojati osigurati sigurnu, otvorenu atmosferu bez predrasuda gdje mladi imaju prostor za razmišljati o razlozima za promjenu ponašanja i prednostima novo usvojenog ponašanja (Munday, 2009).

6.2. Svrha i ciljevi

Svrha grupnog programa rada za maloljetne počinitelje nasilja u obitelji jest sprječavanje rješavanja sukoba putem nasilnih obrazaca komunikacije što doprinosi unaprjeđenju obiteljskih odnosa.

Ciljevi su:

- osvještavanje i prepoznavanje nasilnog ponašanja kao disfunkcionalnog ponašanja
- prepoznavanje emocija koje su povezane s nasilnim ponašanjem te usvajanje znanja i vještina koje vode prosocijalnom ponašanju

- razvoj komunikacijskih obrazaca kojima se poštuju osobne potrebe i potrebe drugih članova obitelji
- usvajanje perspektive drugih članova obitelji (roditelji uviđaju potrebu djeteta za vlastitom autonomijom, mladi razumiju i prihvaćaju roditeljsku ulogu u određivanju granica)

Sudionici bi se tokom radionica upoznali s fenomenom nasilja nad roditeljima, zatim bi se radilo u sklopu interaktivnih aktivnosti na razumijevanju i osvještavanju emocija te bi se na razini vještina radilo na komunikacijskim vještinama i vještinama rješavanja konflikata. Aktivnosti koje bi se provodile su potencijalno poznate obiteljima, ali prezentirane na drugačiji način mogu potaknuti interes za usvajanjem novih vještina.

6.3. Korisnici programa

Ciljanu populaciju predstavljaju obitelji u kojima je prisutno nasilje pri čemu su djeca detektirana kao počinitelji nasilnih djela, a roditelji kao žrtve. Uloge počinitelja i žrtve su takve u trenutku uključivanja u program, no važno je osvijestiti potencijalnu mogućnost da su također mogla biti žrtve u prošlosti ili da su roditelji bili nasilnici. Djeca i roditelji bi bili uključeni u dvije odvojene grupe koje bi radile u paralelnim terminima.

Jednu grupu u programu čine djeca i maloljetnici, u dobi od 14-17 godina (učenici viših razreda osnovne škole i učenici srednje škole) koji su od strane škole, roditelja, centra za socijalnu skrb i/ili suda prepoznati kao skloni nasilnom ponašanju u obiteljskom okruženju, imaju slabu emocionalnu regulaciju i iskazuju agresivno ponašanje.

Radi ostvarivanja kohezije i osjećaja sigurnosti i povezanosti sadržaja i cjelovitosti psihoedukativnog programa, obje grupe će biti zatvorenog tipa.

Grupa bi ukupno sadržavala maksimalno 10 članova muškog spola. Prema istraživanjima, nasilje nad roditeljima većinom i dalje vrše adolescenti nad majkama ili skrbnicama ženskog spola. Prema Vranić (2016), postoje karakterne razlike i pristupi u načinu razgovora u grupnim diskusijama te bi miješanjem spolova došlo do disbalansa. Ista autorica navodi da ženski spol u

tretmanskim grupama naglasak stavlja na sam proces i mnogo se razgovora o dinamici grupe i odnosima, dok muškarci obično razgovaraju o socijalnim vještinama i grupu doživljavaju kao nastavni sat.

Ukoliko se pokaže želja i potreba za uključivanjem maloljetnica, potrebno bi bilo uključiti barem dvije djevojke, no usklađivanje i pronalaženje optimalnog broja sudionika može rezultirati odgađanjem provedbe Programa dok se mjesta pravilno ne popune. Uzevši u obzir navedeno, ovaj program je u svojoj ideji homogeno koncipiran - sudionici su istog spola, slične dobi te iste vrste poremećaja u ponašanju.

Kriteriji uključivanja sudionika u Program

Program je namijenjen sljedećim korisnicima:

- a) mladi koji su počinili nasilje nad roditeljima u obitelji te ili im je određena formalna mjera (u obliku obveznog uključivanja u individualni ili grupni psihosocijalni tretman u savjetovalištu za mlade) ili je obitelj inicirala sama uključivanje i iskazala potrebu za promjenom djetetovog ponašanja
- b) mladi koji imaju povijest nasilnog ponašanja u obitelji (u zadnjih 12 mjeseci su bili nasilni) te su prepoznati ili prijavljeni od strane institucija
- c) mladi koji imaju nedostatno znanje u vještinama nenasilnog rješavanja problema i stavovi koji podržavaju nasilje.

Drugu ciljanu skupinu ovog programa čine roditelji maloljetnih počinitelja nasilja s kojima treba raditi u sklopu roditeljske grupe podrške te po procjeni dodatno uključiti u individualni rad ili u obiteljsku sistemsku terapiju. Važno je osigurati emocionalnu i socijalnu podršku te poticati osjećaj samopoštovanja.

U vezi kriterija uključivanja roditelja u program, roditelj (ukoliko se radi o jednoroditeljskoj obitelji) treba biti otvoren i motiviran za rad. Ukoliko govorimo o oba roditelja, poželjno je da se uključe i otac i majka, pod uvjetima da imaju međusobno skladne odnose, da žive s djetetom u istom kućanstvu ili da su bili prethodno uključeni u obiteljsku psihoterapiju. Uključivanju u

program prethodi inicijalni razgovor na kojem se voditelji, maloljetnici i roditelji upoznaju s načinom rada te se dobivaju detaljnije informacije o programu.

Potencijalna nedobrovoljnost sudionika programa

U planiranju grupnog rada nužno je izdvojiti činjenicu da će vjerojatno postojati nemotiviranost kod članova programa i otpor. Na otpor se gleda kao reakciju na zahtjev za promjenom ponašanja. Otpor je također povezan sa strahom od usvajanja novih vještina te činjenicom poštivanja određene strukture u redovitim dolascima na susrete i poštivanju grupnih pravila. Na početnu nemotiviranost i otpore moguće je utjecati putem nekoliko načina. Voditelji na prvom susretu mogu pojasniti na čemu je moguće pregovarati te na taj način sudionici imaju osjećaj uključenosti te se poštuje njihovo dostojanstvo i osobna vrijednost. Potiče se definiranje ciljeva za svakog člana koji se zatim povezuju s grupnim ciljevima. Nadalje, korisnike se poziva na otvorenu, iskrenu komunikaciju te se ističe sposobnost svakog korisnika za rješavanjem problema (ako se pristupa mladima) ili osnaživanju i pronalaženju mehanizama (ako se pristupa roditeljima). S obzirom da je nasilje stjecanje moći pomoću nanošenja fizičke/psihičke boli, mladima se može ukazati da je to zapravo ponašanje kojim se iskazuje nemoć, a program omogućava vraćanje moći u obliku znanja kako drukčijim, nenasilnim putem ostvariti potrebe te biti zadovoljan svojim ponašanjem.

6.4. Veličina grupa

Na radionicama za mlade predviđeno je sudjelovanje ukupno 10 osoba, dok na radionicama za roditelje predviđena brojka je 10 do 12 članova (ukoliko za neko dijete dođu oba roditelja). Optimalan broj u obje grupe je desetak osoba jer se u većim grupama teže uspostavlja povjerenje i aktivnosti duže traju. Ako je pak grupa manja od 6 članova, gubi se na grupnoj dinamici, manje je kvalitetnih rasprava i konstruktivnih razmjena iskustava (Starč i Unicef, 2014).

6.5. Tehnike i metode rada

Kao što je istaknuto, program za nasilne maloljetnike je organiziran prema metodi grupnog rada. Cilj grupnog rada je izgradnja zajedništva, usmjerenost jednih na druge, međusobna povezanost, razmjena ideja i podrška između članova grupe. U sklopu tretmana provodit će se različite grupne aktivnosti primarno utemeljene na kognitivno-bihevioralnom pristupu. Kognitivno-bihevioralni pravac predstavlja sintezu bihevioralne terapije čiji je cilj mijenjanje problemskog ponašanja te kognitivne terapije koja se temelji na promjeni misli. Učinkovitost kognitivno-bihevioralne terapije potvrđena je za brojne psihičke probleme, među ostalim primjenjuje se za probleme raspoloženja poput prekomjerne ljutnje, ali i poboljšanju komunikacijskih vještina te zauzimanju za sebe.

U realiziranju predviđenih programskih ciljeva koristit će se sljedeće metode i tehnike: prezentiranje informacija, podučavanje, metaforičke priče, interaktivne i asocijativno-interaktivne igre, grupne diskusije, brainstorming, igranje uloga i audio-vizualni materijali. Tehnikom tematskih i iskustvenih diskusija ostvaruje se mogućnost izražavanja vlastitog mišljenja te se razvija tolerancija prema drugima. Izuzev grupnih diskusija, Žižak i Ratkajec Gašević (2017, str. 279.) izdvajaju sljedeće tehnike rada u grupnom obliku rada: kreativne aktivnosti, igranje uloga, poučavanje, vođene fantazije i davanje povratnih informacija. Bitno je da se u radu omogućuje stjecanje iskustva o određenim životnim vještinama npr. komunikacijske vještine.

6.6. Načela rada

Obzirom na moguću nisku motiviranost za aktivno participiranje u radu grupe, nepriznavanje problema i nepovjerljivost, nužno je naglasiti jačanje grupne kohezije i podizanje motivacijske razine. U tom smislu radit će se na definiranju zajedničkih interesa i grupnih očekivanja, poticanju aktivnosti članova, percipiranju sebe kao aktera u grupnom procesu, stvaranju pozitivne atmosfere u grupi i smanjenju tenzija (Knotek-Iveta i Maloić, 2000).

Također, na početku je korisno naglasiti grupna pravila i raspraviti ih. Neka od mogućih, generalnih pravila su aktivno sudjelovanje, prihvaćanje različitosti članova, slušanje drugih, poštivanje diskrecije (sve izrečeno ostaje unutar grupe).

Potrebno je utvrditi i istaknuti na vidljivom mjestu, primjerice na plakatu grupna pravila koja vrijede konkretno za tu grupu koja mogu biti neka od sljedećih: ako želiš nešto reći - čekaj svoj red, svačije mišljenje je važno, dolaženje na vrijeme, nema korištenja mobitela u privatne svrhe, upotreba pristojne komunikacije i sl.

6.7. Voditelji programa

Zbog težine populacije uključenih sudionika, radionice bi se provodile po principu savoditeljstva, odnosno grupe će voditi dva voditelja te je poželjno da se radi o muško-ženskom voditeljskom paru. Strukturiranost programa zahtijeva da radionice provode stručnjaci iz pomagačkih struka (prvenstveno psiholog i socijalni pedagog ili socijalni radnik), i to s relevantnim iskustvom u radu s djecom (i njihovim roditeljima) s poremećajima u ponašanju.

Voditelji trebaju biti stručnjaci u području dječje razvojne psihologije, trebaju znati prepoznati potrebe i ponašanje djeteta te suvereno i autentično zastupati stavove i ciljeve koji su implementirani u teorijskoj podlozi programa. Također je važno da voditelji imaju iskustvo provedbe radionica tj. iskustvo vođenja grupnog rada s mladima i odraslima što se odnosi na sposobnost vođenja grupe, uporabu tehnika aktivnog slušanja, uvažavanje sugovornika i poznavanje načela rada s nedobrovoljnim korisnicima.

Prema Habjanec-Martinović i Marušić (1999), kvaliteta rada voditelja ostvaruje se kroz zastupanje interesa i ispunjenje potreba sudionika uključujući sljedeće značajke:

- vođenje grupe
- kontakti i uključivanje subjekata, stručnjaka drugih službi i ustanova u čijoj je domeni svojevrsna skrb o djetetu
- kontinuirano praćenje statusa obitelji kroz informiranje i konzultacije u individualnom obliku

- vođenje dnevnika rada i individualnih zapažanja nakon svakog grupnog susreta

6.8. Struktura radionica

Kao što je karakteristično u psihoedukativnim radionicama, svaka radionica započinje nekom aktivnošću “za zagrijavanje”, koja uvodi u temu i podupire iskustveno učenje, a ujedno stvara ugodnu atmosferu. U središnjem dijelu predviđena je središnja aktivnost usmjerena na ključni sadržaj radionice koja bi se odradila na neki od sljedećih načina: kratko stručno izlaganje (ili uz PowerPoint prezentaciju ili uz prateće pisane materijale), interaktivne vježbe, razmjena iskustva kao razgovor s cijelom grupom ili u parovima. Na kraju susreta, nakon zahtjevnijih aktivnosti, predviđena je opuštajuća završna aktivnost za rasterećenje i završetak radionice.

6.9. Uvjeti provođenja programa (vremensko-prostorna organizacija)

Prije početka programa neophodno je obaviti praktične pripreme. Potrebno je osigurati prostor dovoljno velik za grupu od desetak osoba koji ima dovoljno slobodnog prostora za kretanje (zbog različitih aktivnosti). Što se tiče lokacije održavanja, prema procjeni potreba pokazalo se da je ciljanoj populaciji važno da je mjesto održavanja blizu mjestu prebivališta i dostupno javnim prijevozom. U dogovoru s više udruga na različitim dijelovima u gradu Zagrebu mogu se ostvariti suradnje te prema lokaciji sudionika, omogućiti mjesto održavanja sukladno njihovim potrebama. Ovisno o tematici susreta i upotrebi kreativnih tehnika, prostorije u udrugama trebaju imati pristup Internetskoj vezi, računalo i projektor. Nadalje, bitno je osigurati dovoljan broj likovnog materijala (drvene bojice, škare, ljepilo, papiri, kolaž papir i sl.)

Program se ukupno sastoji od dvadeset i jedne radionice, jednom tjedno se održava jedna radionica u trajanju od 90 minuta (ovisno o cjelini koja se obrađuje). Predloženo trajanje je optimalno s obzirom na dob sudionika i sposobnost koncentracije. Početak održavanja radionica ovisi o broju zainteresiranih i po potrebi, no kako se radi sa školskom populacijom, jesenski ili proljetni period je prikladan s obzirom na školsku godinu. Ako su ciljane skupina mladi sa školskim obvezama i roditelji, popodnevi sati od 18h do 19.30 ili od 19h do 20.30 bi vjerojatno

najviše odgovarali. Obiteljima se daje na izbor odabir termina sukladno njihovim privatnim obvezama.

6.10. Podjela na tematske cjeline i radionice

Program za maloljetne počinitelje nasilja u obitelji psihosocijalni je program namijenjen mladima i roditeljima koji žele i trebaju unaprijediti odnos u obitelji te naučiti se ophoditi jedni prema drugima. Unutar programa mladi i roditelji uče o bitnim pretpostavkama uspješnih obiteljskih odnosa, osvještavaju vlastite poteškoće kroz razmjenu iskustava i usvajaju nove komunikacijske vještine vježbajući u malim grupama. Preduvjet za uspješno korištenje novih vještina je prihvaćanje vlastite odgovornosti, upoznavanje sebe i unutarnjih stanja te prepoznavanje pozadine neprihvatljivog ponašanja. Roditelje i mlade se potiče na postupno izgrađivanje odnosa sa više obostranog uvažavanja, prihvaćanja i povjerenja korištenjem komunikacijskih tehnika.

Specifičnost programa ogleda se u sveobuhvatnom pristupu koji treba biti prilagođen mladima koji su bili nasilni prema roditeljima i roditeljima koji su doživjeli nasilje od strane njihove djece. Nasilje utječe na sve članove u zajednici te treba istaknuti razumijevanje tuđe perspektive i poslati jasnu poruku o nultoj toleranciji na nasilje. Nasilno ponašanje kao takvo predstavlja način zadovoljavanja osobnih potreba na štetu potreba drugih. Za nasilne osobe se pretpostavlja da ne znaju ili ne koriste drugačije načine zadovoljavanja vlastitih potreba. Potrebno je u sklopu programa pružiti sadržaje koji pružaju mehanizme za zadovoljavanje potreba nenasilnim putem. S roditeljima kao žrtvama nasilja treba obzirno i pažljivo postupati kako ne bi došlo do dodatne viktimizacije ili okrivljavanja. Važno je roditeljima omogućiti mehanizme učinkovitijeg nošenja sa situacijom.

Gallagher (2015) ističe važnost određivanja i postavljanja logičnog poretka u obradi tematskih cjelina u sklopu grupnih programa. Cjeline trebaju započeti pružanjem relevantnih informacija, radom na početnim stavovima i osnaživanju, razumijevanju emocija (s naglaskom na bijes),

podučavanju komunikacijskim vještinama i asertivnošću te zaključno pružiti mehanizme rada na sebi kako bi ciljana populacija ostvarila napredniju i bolju verziju sebe.

Pregled sadržaja

Struktura programa se ogledava u radionicama. Program se ukupno sastoji od 10 radionica za mlade i 10 radionica za roditelje, koje bi se izvodile paralelno te od jedne završne radionice. Za potrebe diplomskog rada i ograničenosti formom, bit će detaljno predstavljene po četiri odabrane radionice za svaku grupu odnosno četiri radionice namijenjene mladima te četiri radionice namijenjene roditeljima i jedna finalna radionica koja bi se odvijala i s roditeljima i s djecom. Kako je nemoguće predstaviti sve radionice, cjelokupni sadržaj programa bit će na sadržajnoj razini predstavljen u narednom tekstu.

Cjeline za mlade:

❖ Preuzimanje odgovornosti te izražavanje osjećaja

Mladi kao počinitelji nasilja u obitelji su orijentirani prema sebi te pokazuju zajednička obilježja poput egocentričnosti (što je jednim dijelom i razvojno prikladno adolescenciji), pokazuju nesposobnost u razvoju moralnih emocija poput empatije i privrženosti te imaju teškoće u iskazivanju i priznavanju osjećaja krivnje. Takva djeca pokazuju nesposobnost učenja iz vlastitih grešaka ili kazni, hladni su i zatvoreni po pitanju izražavanja i osvještavanja vlastitih osjećaja. Važno je mladima osvijestiti uvažavanje tuđe perspektive i poštivanje tuđih osjećaja.

U prvoj, uvodnoj radionici cilj će biti okupiti sudionike i raditi na povezanosti grupe, predstaviti program rada, predočiti zajedničke ciljeve kao grupe, ali i osobne ciljeve.

U drugo radionici bavit će se analizom, imenovanjem i osvještavanjem osjećaja, koje emocije mladi proživljavaju, na koji ih način (ne) pokazuju, kako njihovi roditelji pokazuju osjećaje te ukazati na povezanost i djelovanje akcija i reakcija u odnosu.

❖ Razlikovanje nasilnog i nenasilnog ponašanja, prikaz poželjnih oblika ponašanja

Mladi imaju usvojen obrazac nasilnog ponašanja u svom životu te takvo ponašanje smatraju normalnim u svakodnevnom životu. Često ispoljavaju eksternalizirane probleme izvan obiteljskog okruženja, u školi, među prijateljima i u romantičnim vezama. Nasilno ponašanje može varirati u učestalosti i prelaziti iz oblika u oblik (iz fizičkog u verbalno). Bez obzira na razlike u obrascima ponašanja, potrebno je mladima istaknuti štetnost takvog ponašanja te ukazati na gubitak svojevrsne moći nasilnim ispadom. Istovremeno, važno je istaknuti pozitivne primjere ponašanja te ukazati na jake i pozitivne snage svake mlade osobe.

U trećoj radionici cilj je predstaviti i točno definirati ponašanja koja su nasilna (kojih možda i nisu svjesni), kako takva ponašanja imaju utjecaj na okolinu i koje posljedice imaju i mladi i roditelji. U četvrtj radionici, važno je povezati činjenje nasilnih djela s prethodnom cjelinom i potaknuti na osvještavanje osjećaja i preuzimanje moralne odgovornosti za svoja djela. U petoj radionici važno je ohrabriti mlade, istaknuti njihove pozitivne snage i sklonosti, koje emocije se javljaju tokom navedenih prosocijalnih aktivnosti te kako poticati i pozitivno potkrijepiti poželjna ponašanja u obiteljskom domu.

❖ Kontrola emocija (s naglaskom na bijes)

Mladi koji su nasilni postanu lako iritabilni u sukobima s roditeljima, teško kontroliraju emocije što rezultira ispadom bijesa. Mogu biti pod stresom ili nikad nisu naučili na pravilan način nositi se s frustracijom stoga akumulirani bijes odnosno smanjena tolerancija na frustracije dolazi do izražaja u odnosu s roditeljima.

U šestoj radionici naglasak je na osvještavanju frustracije i okidača za ispoljavanje ljutnje i bijesa. Također, važno je ukazati na relaciju između misli i emocija, identificirati misli koje dovode do neugodnih emocija te zajednički raditi na mijenjaju tih misli.

❖ Učenje komunikacijskim vještinama i vještinama pregovaranja

Adolescenti su skloni iskušavati roditeljske granice i pravila te traže autonomiju i moć odlučivanja za sebe. Ukazivanjem na alate učinkovite komunikacije, mladi mogu uspješno

prenijeti informaciju, iskazati i primiti mišljenje, utjecati na druge i uspostaviti i mijenjati odnose oko sebe.

U sedmoj radionici cilj je istaknuti prednosti učinkovite komunikacije, kako mladi mogu ostvariti kompromis s roditeljima te kako im asertivna komunikacija pomaže u životu. U osmoj radionici naglasak je na vještinama pregovaranja u konfliktnim situacijama, kako prevenirati da sukob eskalira.

❖ Briga o sebi i poboljšanju vlastitog mentalnog zdravlja

Briga o sebi i mentalnom zdravlju podrazumijeva isticanje i otkrivanje pozitivnih sitnica koje čine razliku u svakodnevnom životu što olakšava mladima lakše nošenje sa stresom poput definiranja vremena za sebe, bavljenje zanimljivim hobiem, vrijeme za drage osobe i sl.

Tokom devete radionice, naglasak je na samoprihvatanju i lakšem tempu rada (s obzirom da su prethodne radionice bile intenzivne dinamike). Deseta, posljednja radionica zamišljena je kao rekapitulacija i provjera prethodnog naučenog tokom cjelokupnog programa i procjena zadovoljstva radionicama.

Cjeline za roditelje:

❖ Osnaživanje roditelja koji su doživjeli nasilje

Roditelji koji su doživjeli nasilje osjećaju strah, bojazan, sram te zbog stigme ponekad i negiraju postojanje problema ili umanjuju ga. Teško je prihvatiti činjenicu da su žrtve nasilja vlastitog djeteta i mogu se osjećati izolirano ili sebe optuživati za djetetovo ponašanje. Roditelje treba osvijestiti da ovakva obiteljska klima nije zdrava i pružiti im alate kako se bolje nositi sa situacijom i pružiti im podršku da situacija nije bezizlazna. Roditelje je potrebno informirati o pomoći društva te dati im na znanje da je grupa sigurno mjesto za razgovor i povjeravanje i potaknuti ih na razumijevanje vlastitih emocionalnih stanja.

Cilj prve, uvodne radionice je potaknuti otvorenu atmosferu, kako bi se roditelji međusobno upoznali te predstaviti program rada i raspored radionica i odrediti zajedničke ciljeve. U drugo

radionici naglasak je na razjašnjavanju obiteljskog tabua - nasilja nad roditeljima, zatim osnažiti i osvijestiti roditelje da ne smiju prešućivati ovu problematiku te istaknuti sveprisutnu socijalnu potporu koju kao žrtve mogu dobiti u sklopu programa.

❖ Poučavanje roditeljskim kompetencijama, postavljanje granica u odgoju

Nepovoljni uvjeti u obitelji poput roditeljskog nemara, permisivnog roditeljskog stila bez jasno postavljenih granica ili autoriteta mogu narušiti dinamiku odnosa i moći u obitelji. Roditelji mogu žrtvovati vlastite potrebe što može doprinijeti razvoju egocentrične ličnosti kod djeteta. Dostatna kontrola ponašanja, postavljanje pravila i granica te uključenost u djetetove aktivnosti otvara prostor za ravnotežu odnosa i moći u obitelji.

Treća radionica sastoji se od aktivnosti i zadataka koje se bave temom roditeljske odgovornosti. Za ostvarivanje djelotvorne komunikacije s djetetom, važno je roditelje poučiti adekvatnim pedagoškim tehnikama i odgojnim postupcima. Četvrta radionica bavi se pravilnim postavljanjem granica te kako pritom uvažiti potrebe roditelja i djeteta i kako osigurati atmosferu prihvaćanja i poštivanja tih granica.

❖ Informiranje o pojavi nasilja nad roditeljima

Roditelji često nisu svjesni i ne mogu prihvatiti da su žrtve nasilja u obitelji stoga je zamišljeno da ih se informira o vrstama nasilja, razlozima, učestalosti u obliku edukativnog dijela koji se proteže kroz više radionica.

Peta radionica je usmjerena na približavanje tematike nasilja u obitelji - govori se o definiciji, vrstama nasilja, statističkim pokazateljima učestalosti nasilja, mitovima i zabudama i sl. Edukativni dio, osvještavanje učestalosti ove pojave i informiranje o nasilju nad roditeljima se proteže izuzev pete radionice i kroz druge radionice.

❖ Učenje komunikacijskih vještina

Emocionalno topli i podupirući obiteljski odnosi imaju osnovu u srdačnoj i neagresivnoj komunikaciji što otvara mogućnosti za uspostavljanje obiteljskih rituala i poveznica. Također,

važno je približiti i pojasniti tehnike pregovaranja ne samo zbog obiteljskih dobitaka već i kvalitetnijeg rješavanja konflikata i u privatnoj ili poslovnoj sferi.

Šesta i sedma radionica bave se asertivnom komunikacijom, analiziraju se i promatraju potencijalni sukobi i pronalaze se rješenja i prijedlozi za efektivne komunikacijske obrasce.

❖ Briga o sebi i poboljšanju vlastitog mentalnog zdravlja

Svrha ove cjeline je slična kao i kod cjeline mladih - osvještavanje i poticanje na aktivnosti koje pomažu da se vodi računa o vlastitom zdravlju, iznutra i izvana. Roditelji kao žrtve nasilja mogu se osjećati zanemareno i izolirano pod svakodnevnom brigom, osjećajem krivnje, nedostatku vremena i razumijevanja. Temelj brižnog i odgovornog roditeljstva je osvještavanje vlastitih potreba, donošenje odluka, preuzimanje odgovornosti, prihvaćanje i izražavanje sebe te u konačnici oblikovanje života u danim okolnostima i mogućnostima.

Cilj osme radionice je održavanje solidarnih odnosa s drugim roditeljima u grupi te pronalaženje i osvještavanje, rad na sebi u obliku otvorenih pitanja (Što želim za sebe u budućnosti, Kako ću se ponašati u sličnim situacijama, Kakav roditelj želim biti svome djetetu, Kako se nositi s izazovima roditeljstva...). Deveta radionica je radionica otvorenog tipa, odnosno da voditelji u dogovoru s grupom sudionika procijene na kojem području još treba raditi stoga se u devetoj radionici dodatno posvete tome. Deseta radionica zamišljena je kao kratak pregled i ponavljanje sadržaja prethodnih radionica te isticanje bitnih dijelova ili glavnih poruka. Sudionici na posljednjoj radionici mogu ispuniti upitnik o procjeni zadovoljstva programom te usmeno izraziti mišljenje i očekivanja o programu.

Finalna radionica po redosljedu programa okuplja obje grupe sudionika - i mlade i njihove roditelje. Cilj ove radionice je potaknuti otvorenu diskusiju u grupi, poticati međusobnu suradnju i poštivanje i podsjetiti na bitne sadržajne postavke samog programa.

6.11. Očekivani ishodi

Po završetku grupnih susreta, smatra se da bi skupina mladih trebala imati sposobnost uvida u vlastite emocije te prepoznati i kontrolirati vlastito emocionalno stanje kako ne bi došlo do eskalacije nasilja prema roditeljima. Uz to, mladi na prvom mjestu trebaju priznati i preuzeti odgovornost te ovladati tehnikama nošenja s ljutnjom i osvijestiti i koristiti prosocijalne komunikacijske obrasce. Smatra se da će roditelji nakon grupnih susreta moći razumjeti i predvidjeti djetetovo ponašanje, unaprijediti roditeljske kompetencije i uspostaviti socijalnu mrežu podrške s drugim obiteljima.

Kod onih mladih koji su došli po sudskoj odluci u program te imaju dokumentiranu povijest nasilnog ponašanja pretpostavlja se da će izvršiti u potpunosti sudsku mjeru. Pretpostavka je da će visokorizičnim pojedincima biti neophodno pružiti dugotrajniju podršku u obliku individualnih sastanaka, posjeti obiteljima u njihovom domu ili pomoć pri organizaciji dnevnih obveza, pravila i rituala u obitelji.

7. Prikaz odabranih radionica

Za detaljnu razradu i provedbu prikazano je ukupno devet radionica. Predviđeno vrijeme trajanja radionica jest 90 minuta. Sve potrebne materijale za predviđene aktivnosti osiguravaju voditelji grupe.

U nastavku slijedi razrada odabranih radionica.

7.1. Prikaz odabranih radionica za mlade

❖ 3. RADIONICA - ČOVJEČE, NE LJUTI SE

Cilj radionice: poučavanje sudionika prepoznavanju osjećaja i definiranje nasilnih oblika ponašanja

Početna aktivnost: Vjetar puše (15 min) (prema Nikčević-Milković, Rukavina i Galić, 2011)

Prije početka igre voditelj postavlja stolice u krug te jednu stolicu miče van kruga.

Voditelj daje uputu: *“Kad kažem vjetar puše za sve one koji nose traperice, trebaju ustati svi koji danas nose odjeću koja se traži, u ovom slučaju traperice, i zamijeniti mjesta, odnosno pokušati sjesti na neki od slobodnih stolaca. Prilikom zamjene mjesta dopušteno je samo sporo kretanje. Znači, ne smiju se raditi veći koraci, niti trčati. Budući da u krugu nedostaje jedan stolac, netko će uvijek ostati bez mjesta za sjedenje. Tada onaj tko je ostao bez stolca preuzima vođenje igre i postavlja novi uvjet. Svaki sudionik smišlja uvjet u tom trenu, vodeći računa o obilježjima članova grupe.*

Središnja aktivnost, 1. aktivnost (15 min)

Voditelj u suradnji s članovima grupe ispunjava tablicu ugrožavajućih i nasilnih ponašanja te predlaže poželjna ponašanja koja su suprotna od navedenih ugrožavajućih i nasilnih ponašanja. Tablica se popunjava na ploči, tehnikom brainstorminga u grupi svaki član treba napisati jedan oblik nasilnog ponašanja i suprotno tome jedan oblik nenasilnog ponašanja. Po završetku, slijedi diskusija gdje se raspravlja o izboru i prijedlozima

ponašanja te se rasprava što neko ponašanje klasificira kao nasilno ili nenasilno. Nakon ove aktivnosti, voditelji na posebnom papiru dijele svakom od članova Listu ugrožavajućih s prijedlozima prosocijalnih ponašanja.

Središnja aktivnost, 2. aktivnost (20 min)

Središnji dio radionice zamišljen je kao rad na emociji ljutnje. Podloga za provedbu ove središnje aktivnosti jest kognitivno-bihevioralna terapija i njezine temeljne postavke o povezanosti misli, emocija i ponašanja. Tako prva uputa za članove grupe glasi da se prisjete obiteljske situacije iz bliže ili dalje prošlosti koja je u njima izazvala najveći intenzitet ljutnje koji su ikada osjetili. Idući korak je taj da se prisjete koja im se automatska misao javila kao reakcija na tu situaciju, odnosno voditelj postavlja pitanje „Što vam je u tom trenutku prolazilo kroz glavu?“. U slučaju da se sudionici ne mogu prisjetiti konkretne misli, voditelj pomaže sa sugestijama primjerice: *Što ste učinili prije ili poslije te situacije, Jeste li nekome ispričali tu situaciju s ciljem vraćanja u taj trenutak i situaciju.* Nakon toga, zadatak je da se prisjete kako su se ponašali, odnosno kako su reagirali u toj situaciji te da tu reakciju prikažu na listu papira tehnikom kolaža trganjem manjih komada papira iz novina i časopisa. Članovi imaju potpunu slobodu izražavanja, ne moraju brinuti kako izgleda estetski njihov prikaz, štoviše sam čin fizičkog trganja papira može djelovati terapijski. Po završetku, članovi grupe dijele svoje uratke s ostatkom grupe te kako se osjećaju u vezi toga. Važno je istaknuti i objasniti poantu zadatka. Emocije (pa tako i osjećaj ljutnje na koji smo se fokusirali u ovom dijelu) je rezultat misli. Dakle, sve ono što mislimo utječe na to kako se osjećamo, a to kako se osjećamo utječe na to kako se ponašamo. Zbog te je činjenice od izuzetne važnosti da osvještavamo i detektiramo svoje misli kako bismo posljedično adekvatnije reagirali, bili uspješniji u međuljudskim odnosima te imali bolju kvalitetu života.

Završna aktivnost (10 min)

Za završnu aktivnost predviđen je *body mapping*. Svaki član grupe dobiva prikaz čovječuljka i tablicu s osjećajima ispod njega na papiru. Prvi je zadatak pridružiti boju po osobnoj želji svakoj emociji. Nakon toga članovi grupe trebaju emocije (u bojama koje su

im dodijelili) smjestiti u tijelo čovječuljka, odnosno označiti gdje oni u tijelu osjećaju pojedinu emociju. Uz boju, mogu nacrtati i simbol (primjerice srce za ljubav). Po završetku, vodi se diskusija u smjeru osvještavanja emocionalnih stanja, gdje ih osjećamo, kakvog su intenziteta, međusobnih sličnosti i razlika između članova.

❖ 6. RADIONICA - 3,2,1 MIR

Cilj radionice: poticanje sudionika na razvijanje emocionalne regulacije, razvijanje tolerancije na frustracije

Početna aktivnost zagrijavanja (15 min)

Voditelj provodi aktivnost zagrijavanja putem radnji progresivnog opuštanja mišića kroz koje se otpušta stres uslijed stezanja i opuštanja različitih grupa mišića u tijelu. Voditelj navodi sudionicima upute naglašavajući da imaju dovoljno vremena za izvođenje svakog pokreta te po želji mogu zatvoriti oči tijekom izvođenja radnji:

- *Naborajte nos i čelo kao da ste namirisali nešto jako smrdljivo. Opustite lice. Zatim radnju ponovite još tri puta*
- *Snažno stisnite zube kao da ste pas koji ne dozvoljava da mu otmu kost. Sada kost pustite iz usta i opustite čeljust. Ponovite tri puta.*
- *Ispružite ruke ispred sebe i onda visoko iznad glave što više možete, kao da želite dohvatiti sočne jabuke na drvetu. Zatim opustite ruke uz tijelo da slobodno vise. Ponovite tri puta.*
- *Zamislite da cijedite naranču rukama, svom snagom, i onda ju ispuštate na pod, opuštajući ruke slobodno niz tijelo. Ponovite radnju na obje ruke tri puta.*

Voditelj pokreće diskusiju pitanjima poput: Jeste li se mogli opustiti, Kada bi vam ova tehnika koristila, Što bi se dogodilo da ovakvo opuštanje primjenjujete svaki dan.

Središnji dio - Oblačići (25 min)

Svakom sudioniku u grupi daje se po 5 papira formata A4. Voditelj daje uputu da se sudionici pokušaju prisjetiti situacija u kojima su dobili ono što nisu htjeli ili nisu dobili ono što su željeli. Svaki sudionik treba nacrtati na papiru jedan oblak, a u oblaku stvar ili situaciju koju su prethodno zamislili. Primjeri situacija mogu biti: nedobivanje željene

pohvale ili ocjene, brat ili sestra nije dala nešto, roditelji su tjerali da napravim nešto i sl. Voditelj poziva sudionike da predstave oblačiće ostatku grupe.

Postavljaju im se sljedeća pitanja:

- *Kako se osjećamo u jednoj od opisanih situacija? Što radimo tada roditeljima?*
- *Je li netko od vas nedavno imao sličnu situaciju, što ste napravili, smatrate li to opravdanim?*

Voditelj daje uputu da sudionici svojih 5 oblaka podijele u dvije skupine: stvari ili situacije koje svatko treba doživjeti ili proći odnosno koje su dopuštene (bez obzira što nam se ne sviđaju) i one stvari i situacije koje se ne bi nikako trebale dogoditi. Diskusija se treba voditi prema zaključku da pokušamo pojasniti što je frustracija, kako razlikovati željeno i dobiveno te osvijestiti koje se emocije javljaju u stanju frustracije. Također, što je moguće učiniti u stanju frustracije bez da nasilno reagiramo odnosno koji su načini umanjivanja razlika između željenog i dobivenog.

Završna aktivnost - 15 min

Cilj ove završne aktivnosti je kroz opušten način preusmjeriti fokus na sebe, ali i na druge, poraditi na povezivanju s drugima putem igranja s ritmom.

Svi sudionici sjede u krugu i voditelj daje uputu da svatko treba proizvesti neki zvuk (lupanje nogama o pod, pucketanje prstima, ispuštanje zvukova i sl.). Nema određenog redoslijeda već svatko u svoje vrijeme proizvodi neki zvuk. Nakon toga slijedi uputa da je cilj napraviti zajedničku „skladbu“ improviziranjem i slušanjem drugih tako što svaki sudionik po redu krene proizvoditi svoj odabrani zvuk i svaki sljedeći se nadovezuje sa svojim zvukom kada voditelj pokaže na njega. Voditelj pokazuje primjerom sudionicima kako bi to trebalo izgledati i zatim počne prvi i pokaže na sljedećeg koji se nadoveže sa svojim zvukom pa tako u krug dok se svi ne uključe. Cilj je da se međusobno slušaju i slažu zajednički ritam. Voditelj se može igrati s ritmom tako da u nekom trenutku pokaže na neke sudionike da se utišaju ili pojačaju i pri samom kraju podigne ritmičnost i glasnoću, a na kraju stišava do potpune tišine.

❖ 7. RADIONICA - REĆI ĆU JASNO ŠTO ŽELIM!

Cilj radionice: upoznati sudionike s vještinama potrebnim za učinkovitu komunikaciju u obitelji

Početna aktivnost zagrijavanja - Gluhi telefon (10 min)

Voditelj moli pet dobrovoljaca iz grupe da ustanu, četiri osobe trebajući izaći iz prostorije, a jedan dobrovoljac treba ostati u prostoriji. Dobrovoljac treba prenijeti priču što točnije drugom sudioniku koji uđe u prostoriju. Postupak se ponavlja dok se svi sudionici ne izredaju. Pri tome ostali sudionici moraju biti tiho, ne smiju komentirati proces ili govoriti priču. Posljednji sudionik pred svima govori svoju verziju priče koju je čuo. Na kraju se čita početna verzija priče pred cijelom grupom i zajedno se uspoređuje do kakvih je promjena došlo.

Tekst glasi:

- *Nizak smeđokosi mladić više na visokog plavokosog mladića zbog toga što je sestra niskog smeđokosog mladića bila vrlo gruba prema bratu visokog plavokosog mladića, ali sad su ponovno svi prijatelji.*

Pitanja za diskusiju nakon završetka čitanje priče:

- *Kako su se razlikovale prva i posljednja verzija priče?*
- *Što mislite, koji je razlog za različite verzije?*
- *Postoji li rješenje da se u budućnosti prevenira slični ishod?*

Središnji dio (30 min)

Središnji dio ove radionice obilježava PowerPoint prezentacija o komunikaciji - teme su Što je to komunikacija, Oblici komunikacije i JA poruke. Nakon prezentacije, diskusiju započinjemo sljedećim pitanjima:

- *Kakva je komunikacija trenutno u obitelji?*
- *Što vidite ili ocjenjujete pozitivno, a što negativno u vašoj obiteljskoj komunikaciji?*
- *Što bi obilježavalo uspješnu i neuspješnu roditeljsku komunikaciju?*

- *Kako dijete može (ne)kvalitetno razgovarati s roditeljem i obrnuto?*
- *Kako bi izgledao jedan dan u vašoj obitelji da ste na mjestu djeteta koji ima dobru komunikaciju s roditeljima?*
- *Kako gledate na vezu između komunikacije i odnosa s roditeljima?*

Nakon završene diskusije, sudionici vježbaju korištenje Ja poruka u sljedećem primjeru. Svatko za sebe treba ispuniti obrazac:

- Kada moja mama/moj tata _____ (opišite određeno ponašanje) ja se osjećam _____ (iskažite svoje osjećaje: drago, ljuto, uplašeno, tužno) zato što _____ (iskažite potrebu koja je povezana s osjećajem ili neku misao ili vjerovanje koje je povezano s tim). Volio bih/voljela bih _____ (opišite određeno ponašanje koje bi prenosi poruku željene potrebe).
- Nakon čitanja Ja poruka, voditelj objašnjava značenje Ja poruke odnosno da je moguće putem takvih poruka nešto reći (umjesto ispada i gubitka kontrole) te je veća vjerojatnost da će nas drugi onda čuti i poslušati.

Završna aktivnost (20 min)

Za sljedeću aktivnost predviđeno je da se mladi podjele u parove te zatim započine aktivnost *Slušanjem do likovnog umijeća*. Cilj ove aktivnosti je ukazati mladima da većina problema u odnosu s roditeljima nastaje zbog razlika u vrijednostima, različitim viđenjima stvari te načinima kako se verbaliziraju potrebe i vlastita perspektiva.

Osobe u paru se moraju okrenuti leđima jedan prema drugom. Jedna osoba u paru (sudionik A) dobiva prazan papir i bojice, dok druga osoba (sudionik B) dobiva papir s već nacrtanim crtežom (svaki par ima svoj jedinstveni crtež). Voditeljeva uputa glasi da sudionik A prateći i slušajući upute sudionika B stvara crtež. Dopusšteno je davati neograničen broj uputa, ali se ne smije direktno i unaprijed reći što sudionik A crta nego je potrebno navoditi korak po korak (primjerice *Nacrtaj veliki krug te sada unutar kruga nacrtaj manji trokut*). Važno je za naglasiti da sudionik A mora biti tiho i ne smije postavljati pitanja dok crta. Nakon što je crtež gotov, parovi uspoređuju krajnji rezultat i pokazuje se kako je zadani crtež izgledao. Interaktivna igra se povezuje sa razlikama u

gledištima i percepciji u socijalnim i obiteljskim odnosima. Postavljaju im se pitanja za diskusiju poput:

- *Koliko ste puta razgovarali s jednom idejom u glavi, da biste na kraju shvatili da vas je druga osoba potpuno drugačije shvatila?*
- *Što možete promijeniti ili kako osigurati da vas druga osoba/roditelj bolje razumije?*

Mladi su zatim ohrabreni da pruže primjere situacija u roditeljskom odnosu te da opišu kako su se osjećali.

Na kraju ove aktivnosti predviđeno je da mladi odaberu situaciju ili događaj u kojem uviđaju svoju ulogu te prihvaćaju da su bili krivi za sukob. Ukoliko se ne mogu sjetiti takve situacije, na ploči ili plakatu su im primjeri mogućih tema - džeparac, izlasci, ocjene u školi i sl. Nakon toga, sudionici trebaju sastaviti Tweet isprike. S obzirom da se radi o skupini srednjoškolaca, smatra se da će kraća forma Tweeta (280 znakova) biti prihvatljiva te da će pozitivno reagirati zbog poveznice s društvenim mrežama. Mladi su ohrabreni da do kraja programa pošalju odnosno daju ispriku roditeljima te će sam čin isprike raspravljati na zajedničkoj radionici.

❖ 9. RADIONICA - CHILL

Cilj radionice: unaprijediti vještine kontrole pažnje; raditi na tehnikama smirivanja

Uvodna aktivnost - Četiri zone (20 min)

Voditelj objašnjava sudionicima da je prostorija podijeljena u 4 zone. Svaki zid predstavlja jednu od zona. Svaki zid je označen oznakama: Slažem se/ Ne slažem se/ Ne znam/ Još razmišljam. Kada voditelj pročita neku izjavu, svaki sudionik treba zauzeti mjesto u jednoj od zona, ovisno da li se slažu, ne slažu, nemaju mišljenje ili im je potrebno vrijeme da razmisle o toj izjavi.

Nakon što su svi sudionici zauzeli pozicije, voditelj objašnjava da su to sve prihvatljive i prije svega ljudske reakcije, ponašanja i misli te da će ostale aktivnosti pomoći im da budu prisutni u trenutku i smireniiji.

Primjeri izjava:

- *Zbunjuje me kada dobivam previše uputa i zadataka odjednom (u svom domu, u obitelji).*
- *Kada ne dobijem što želim, postanem nervozan.*
- *Često radim stvari automatski, nesvjesno.*
- *Lako planem na drugu osobu iako druga osoba nije bila kriva.*
- *Ne mogu se nositi s više roditeljskih zahtjeva odjednom.*
- *Kada sam uznemiren ili bijesan, plitko dišem i ne mogu kontrolirati svoje fiziološke reakcije.*
- *Često razmišljam o onome što se dogodilo u prošlosti ili onome što će se dogoditi u budućnosti te nisam prisutan u sadašnjosti.*

Središnja aktivnost - Staklenka misli (45 min)

Kako bi razvili svijest o vlastitim mislima i osjećajima i načinima suočavanja sa mladima se provodi mindfulness aktivnost Staklenka misli. Za ovu aktivnost potrebno je da svaki sudionik ima staklenku s vodom i šljokice različitih boja na izbor.

Aktivnost započinje tako što je sudionicima staklenka predstavljena kao njihova glavu/mozak u koji dolaze različite misli, a onda i osjećaji. Mladi se trebaju prisjetiti neke obiteljske situacije u kojoj su se osjećali anksiozno i tjeskobno te se prisjećaju misli i osjećaja koje su u tom trenutku bili prisutni u njihovoj glavi, ali i tijelu. Ukoliko dolazi do teškoća s ovim dijelom, navodimo primjer situacije poput svađe s roditeljima ili slično. Kada su se svi sudionici prisjetili neke situacije i pratećih misli i osjećaja, zatim trebaju odabrati šljokice koje bi bojom odgovarale toj situaciji, mislima i osjećajima. Nakon što su ih odabrali, slijede druge upute.

Ponovno se prisjećaju situacije i osjećaja anksioznosti, tjeskobe i sl. te sukladno tome u staklenku sipaju onoliko šljokica (u boji koja predstavlja njihov osjećaj anksioznosti) koliko je bio jak taj osjećaj. Isto se učini i za misli (u odabranoj boji) te se u staklenku uspi onoliko šljokica koliko u takvoj situaciji ima loših ili negativnih misli.

Sada staklenka predstavlja mlade i njihovu glavu u stanju negativnog raspoloženja. Slijede voditeljeve upute:

- *Dobro ju zatvorite i protresite. Pokušajte pogledati kroz nju. Što vidite?*

Objašnjava se kako u stanjima poput anksioznosti, uznemirenosti i slično naš um zamagljuje i da nam je teško izbaviti se iz situacije. Može se postaviti pitanje: *Kako umiriti naše misli/šljokice?* Sudionici navode svoje ideje te voditelji sugeriraju kako je najbolje nekoliko puta duboko udahnuti i izdahnuti koncentrirajući se na staklenku ili dah, pri čemu je vidljivo da se šljokice smiruju i spuštaju na dno staklenke.

Nakon kratke koncentracije na dah, sve šljokice su pale na dno staklenke i sada se ponovno postavlja pitanje *Što sada vidite kad pogledate kroz staklenku?*, očekujući odgovore poput, „sada se sve vidi“.

Na kraju aktivnosti objašnjeno je kako disanje pozitivno utječe i smiruje misli te se može predložiti sudionicima da svaki puta kada se osjećaju uznemireno mogu protresti svoju staklenku i gledajući kako se šljokice sliježu na dno duboko i koncentrirano disati kako bi se njihov um očistio od negativnih misli.

Završna aktivnost: Empatija (25 min)

Cilj završne aktivnosti je poticanje empatiziranja s drugom osobom. Sudionici su podijeljeni u parove. Parovima su podijeljeni papiri sa popisom situacija te svaki par mora navesti a) kako se osoba u navedenoj situaciji osjećala i b) što bi kao par rekli navedenoj osobi. Parovi prezentiraju grupi što su sve mislili da kažu u opisanoj situaciji.

- *Sandi je kažnjen zbog udaranja druge djece.*
- *Borna je organizirao party i nitko iz razreda mu nije došao.*
- *Iako je puno trenirao, Goran nije pobijedio na natjecanju iz atletike.*

- *Hrvoje je obranio prijatelja od napada suprotne, navijačke skupine, ali je i sam dobio batine.*
- *Nika je najbolja učenica u generaciji.*
- *Dino ne podnosi prijatelja i ljubomoran je na njega jer bolje igra nogomet od njega.*

7.2. Prikaz odabranih radionica za roditelje

❖ 4. RADIONICA - RODITELJSKI SEMAFOR

Cilj radionice: informirati sudionike o različitim odgojnim stilovima; poučiti sudionike učinkovitim metodama u određivanju i održavanju granica

Uvodna aktivnost - Upoznaj me (20 min)

Za ovu aktivnost potrebno je unaprijed pripremiti nedovršene rečenice/pitanja, izrezati ih na trakice i staviti u kutiju. Zadatak sudionika je iz kutije izvući trakicu s nedovršenom rečenicom/pitanjem i zatim izreći/napisati svoj odgovor. Roditelje se ovom aktivnošću potiče na iznošenje i dijeljenje informacija o sebi (kao roditelju) do razine na kojoj se osjećaju spremno dijeliti s grupom činjenice o sebi. Također, u sklopu aktivnosti može doći do solidariziranja s drugim članovima ako se uvide sličnosti i zajednički obrasci u odgoju.

Primjeri nedovršenih rečenica i pitanja:

- O sebi kao roditelju mislim da sam _____.
- Dvije stvari koje bi volio/la bolje raditi u pristupu svom djetetu: _____ i _____.
- Druge osobe bih mogao/la naučiti _____.
- Moji članovi obitelji za mene kažu _____.
- Na sebe sam ponosan/a kad _____.
- Trebam pomoć kad _____.
- Kada napraviš nešto dobro, kako se osjećaš?

- Kada se pojavi neki problem, kako se osjećaš i kako ga rješavaš?

Središnja aktivnost (prva aktivnost 15 min) (prema radionici Roditeljski semafor, Gluhačić)

Sudionicima se prikazuje Powerpoint prezentacija u kojoj se obrađuju stilovi roditeljstva, dosljednost u odgoju te određivanje granica i pravila. Teme prezentacije su: Stilovi roditeljstva i njihov utjecaj na ponašanje djeteta, Oblici ponašanja kod djeteta (poželjna, tolerantna i nepoželjna), Roditeljski semafor i njegova izrada. Nakon prezentacije, sudionici su podijeljeni u manje grupe i svaka grupa za sebe mora napraviti roditeljski semafor na plakatu: u crvenom krugu zapisuju se ponašanja koja su strogo zabranjena, u žutom krugu ponašanja koja nisu poželjna, ali se mogu povremeno dogoditi, a zeleni krug predstavlja ponašanja koja su poželjna i pozitivno vrednovana. Roditelji zatim osmišljavaju kako će uspostaviti granice da se takva ponašanja ne dogode i osmišljavaju posljedice za takva ponašanja ukoliko do njih dođe. Na kraju, grupe roditelja predstavljaju međusobno svoje uratke. Roditeljima se ukazuje da postavljanjem jasnih odrednica (što se smije, a što ne), omogućuje se djeci da znaju što smiju a što ne, a dogovaranjem ili uspostavljanjem posljedica jasnije vide što će se dogoditi u slučaju neprimjerenog ponašanja. Uspostavljanjem pravila i granica i suradnjom s djetetom može dovesti do jasnijih očekivanja što potencijalno može umiriti dijete. Roditeljima će dugoročnije biti lakše održavati uspostavljene granice te postoji potencijal da ljutnju djeteta neće doživljavati osobno, već će razumjeti da je moguća ljutnja usmjerena na same granice.

Središnja aktivnost (druga aktivnost 15 min)

Kao nastavak na prethodnu aktivnost gdje se učilo o određivanju granica, u ovoj aktivnosti će se vježbati održavanje i komuniciranje tih granica tj. kako reći djetetu da se nije držalo dogovora.

Prema ciklusu radionica Roditeljske čakule, roditelje se podučava metodi 3 koraka u postavljanju granica:

1. priznavanje djetetovog osjećaja (npr. Razumijem da si ljut.)

2. postavljanje granica (npr. Ali ne možeš uništavati stvari.)

4. nuđenje alternativnih obrazaca (Što još možeš učiniti?).

Roditelji su podijeljeni u parove i svaki par dobiva jednu situaciju u kojoj su granice tj. pravila prijeđena, jedan sudionik para igra ulogu djeteta, dok drugi pokušava uspostaviti i upozoriti na prijeđene granice koristeći metodu 3 koraka.

Primjer situacija:

- kćer odgađa obveze po kućanstvu te ih nikada u konačnici ne napravi; odbija sudjelovati u kućanskim obvezama jer smatra da su školske obveze dovoljan teret
- mladić brzo potroši mjesečni džeparac te konstantno traži još; na odbijanje roditelja, kreće sukob
- kćer lupa vratima jer ne može dulje ostati vani

Završna aktivnost (5 min)

Za kraj ove radionice, pripremljene su ohrabrujuće i motivacijske poruke za roditelje koje podsjećaju na poštivanje, uvažavanje i zauzimanje stava. Voditelji stavljaju poruke u šešir te roditelji vade nasumice papiriće s porukama. Svaki sudionik komentira motivacijsku poruku na glas, s ostatkom grupe.

Primjeri poruka:

Poštivanjem pravila možemo ostvariti brojne pozitivne stvari.

Stavimo se u tuđe cipele.

Mislimo na tuđe osjećaje.

Dosljednost prije svega.

Ljudski je griješiti.

❖ 5. RADIONICA - ŠTO JE TO CPV

Cilj radionice: upoznavanje roditelja s tematikom nasilja

Zagrijavanje (15 min)

Radionica započinje s aktivnosti „Tri mudre misli“. Roditelji dobivaju tri rečenice izrezane na dijelove koje trebaju sastaviti. Tražeći rješenje roditelji surađuju i upoznaju se (Sterc i Unicef, 2014).

Rečenice su:

- Što rade / dobri vrtlari? / Oni pomažu / ruži postati / ružom. / Majke i / očevi su / poput dobrih / vrtlara.
- Tko / pobijedi / strah, / taj / je i / tigru / opasan / protivnik.
- Nema / beznadnih / situacija; / postoje / samo ljudi / koji se u / određenim / situacijama / osjećaju / beznadno.

Prva središnja aktivnost (30 min)

Cilj središnje aktivnosti je uvesti i informirati roditelje o temi nasilja djece nad roditeljima. Pripremljena je PowerPoint prezentacija koja obrađuje poglavlja: Što je nasilje nad roditeljima, Kako prepoznati znakove nasilnog ponašanja, Statistički pokazatelji, Mitovi i zablude o nasilju, Osjećaji i položaj žrtve, Prikaz strategija za nošenje sa nasiljem u obitelji, Alati za sprečavanje nasilja. U sklopu prezentacije su pripremljena pitanja za raspravu te na kraju prezentacije roditelji dobivaju pisane materijale u obliku brošure.

Druga središnja aktivnost - Stablo (20 min) i prepoznavanje nasilja (15 min)

Na ploči je nacrtano stablo i roditeljima su podijeljeni u boji post-it papirići. Na bijele papiriće trebaju napisati sukladno što su čuli iz prethodne prezentacije i po njihovom mišljenju korijene i razloge za nasilje nad roditeljima te se plavi bijeli papirići lijepe u podnožje stabla tj. na mjesto korijena. Na žute papiriće trebaju napisati oblike nasilnog ponašanja i primjere (ono što su čuli ili dodati svoj osobni primjer i iskustvo), žuti

papirići se lijepe na niže grane stabla. Na ružičaste papiriće trebaju napisati posljedice nasilnog ponašanja u obitelji, kakvi su efekti takvog ponašanja (na roditelje, na djecu, na ostale članove obitelji). Ružičasti papirići se lijepe u plodove koji su pali na zemlju. Zaključno, na plave papiriće pišu po slobodnoj procjeni kako spriječiti nasilje u obitelji te se plave papirići lijepe van krošnje stabla, u nebo.

Nakon toga, roditeljima se na projektoru pružaju primjeri konkretnih, dječjih ponašanja te moraju ispuniti upitnik od tri pitanja s DA/NE za svako ponašanje kako bi se prepoznalo nasilje. Primjer situacija: dijete u bijesu jer mora pospremiti sobu udara nogom predmete blizu sebe; dijete prijeti bijegom od kuće ako ne dobije što želi; dijete tuče mlađeg brata jer želi njegov mobitel...

Pitanja glase (prema programu Ljubav u pokretu):

- Nanosi li tim ponašanjem dijete štetu sebi, drugoj djeci ili odraslima?
- Ugrožava li sebe, drugu djecu ili odrasle?
- Uništava li prostor i materijalne stvari?

Poanta ove vježbe je prepoznavanje i osvještavanje nasilja te pitanja služe kao podsjetnik za pravila ponašanja u kući.

Završna aktivnost (10 min)

S ciljem ponavljanja naučenog, koristi se u ovoj aktivnosti rola toaletnog papira. Sudionici trebaju otkinuti onoliko papira s role koliko smatraju da im je potrebno. Daje se uputa da ovisno o broju otkinutih komadića papira, toliko moraju navesti zanimljivih ili nepoznatih činjenica koje su čuli u prezentaciji i podijeliti s grupom.

❖ 6. RADIONICA - PAMETNI SUKOBI

Cilj radionice: poučiti sudionike radionice načinima djelotvornog rješavanja sukoba

Zagrijavanje (5 min)

Sudionici sjede na svojim mjestima. U PowerPoint prezentaciji prikazuju se tvrdnje koje se odnose na vještine rješavanja sukoba. Sudionici dobivaju upute da pljesnu onda kada se određena tvrdnja odnosi na njih (oni je upotrebljavaju u odgoju), a ne plješću ako se ne odnosi na njih.

- *Ja sam odrastao i roditelj, ja sam uvijek u pravu i mora biti po mome.*
- *OK, bit će po tvome, dobit ćeš željeno samo nemoj raditi scene ili plakati.*
- *Sad si u kazni, odi u sobu i razmisli o svojim postupcima. Kada se smiriš - možemo razgovarati.*
- *Ja znam što je za tebe najbolje.*
- *Kad si zločest/a, zaslužuješ kaznu.*

Središnji dio (30 min)

Za središnji dio ove radionice, predviđena je gluma tj. psihodrama po zadanim situacijama.

Voditelj je zadatak da unaprijed pripremi dvije problemske situacije u kojima postoji konflikt odnosno sukob. Sudionici su podijeljeni u manje grupice, po dvoje, troje ili maksimalno četvero (ovisno o broju sudionika). Jedan dio sudionika dobiva situaciju sa sukobom između prijatelja, dok drugi dio sudionika dobiva sukob na relaciji roditelji - dijete. Oba sukoba su opisana ukratko na papiru, ali je izostavljen završetak situacije. Uputa je da sudionici moraju odglumiti situaciju dobivenu na papiru (potpuno slobodno interpretaciji, improvizaciji poput uvođenja novih likova) te sami smisliti i odglumiti prikladno rješenje ove situacije. Scene i dramske prikaze roditelji glume pred cijelom grupom.

Primjer dvije problemske situacije:

a) Majka je našla u džepu kćerine (16) jakne paketić marihuane. Razgovor o tome su započele u trgovini gdje su se posvađale te je djevojka žustro otišla, pobjegla iz trgovine i nije došla doma do kasno u noć taj dan. Majka je razgovor odlučila nastaviti kod kuće idući dan.

b) Vaša bliska prijateljica Vas konstantno moli da posudi novce jer je ostala bez posla i nema kako podmiriti životne troškove. Nakon 6 mjeseci posuđivanja, prijateljica Vam nije vratila posuđeno, novci Vam hitno trebaju, no isto tako znate da je prijateljica bila uvijek uz Vas kad ste bili bolesni i ležali u bolnici. Šaljete SMS prijateljici s upitom za povrat duga, na što Vas ona optužuje da joj niste podrška.

Nakon aktivnosti glume, potiče se diskusija o dobivenim problemskim situacijama, koji je glavni problem te koja su ispravna rješenja (s obzirom na obilježja samoga sukoba). Sudionicima tj. roditeljima se postavlja pitanje je li im neko od prikazanih rješenja dalo inspiraciju kako bi inače mogli riješiti sukobe u kojima su se našli. Također, raspravlja se o ispravnim rješenjima kao takvima, voditelj potiče roditelje na pronalaženje rješenja koje bi zadovoljilo obje strane ili zauzimanje vlastitog stava na asertivan način.

Završna aktivnost (15 min)

Za kraj radionice, predviđena je smirujuća aktivnost. Cilj ove aktivnosti je ustabiliti emocije kod roditelja nakon glume sukoba.

Sudionici su zamoljeni da se podijele u parove. Jedna osoba u paru mora okrenuti leđa partneru. Voditelj čita priču. Zadatak je da osoba na leđima svog partnera prstima tj. rukom dočara ispričanu priču (primjerice ako se u priči spominje slon, osoba prstima simulira kretanje slona). Kada je prva priča gotova, partneri u paru se zamjenjuju te uz iste upute slijedi čitanje druge priče.

❖ 7. RADIONICA - CHIT-CHAT

Cilj radionice: poučiti sudionike komunikacijskim vještinama

Zagrijavanje (10 min)

Na početku se na projektoru pušta sudionicima kratki isječak iz američke humoristične animirane serije Family Guy [Family Guy - Lethal Weapons - Fight!](#) Isječak prikazuje obiteljsku svađu na smiješan način. Nakon gledanja isječka, voditelji grupi postavljaju pitanja za raspravu poput:

- *Kakva je bila komunikacija u isječku koji smo pogledali?*
- *Možete li ju opisati?*
- *Jeste li se ikada našli u sličnim situacijama?*
- *Na koji način se slične situacije odvijaju u vašem kućanstvu?*

Središnja aktivnost (30 min)

Cilj središnje aktivnosti je informirati roditelje putem PowerPoint prezentacije o asertivnoj komunikaciji. Teme u prezentaciji su: Što je asertivna komunikacija, Aktivno slušanje, Kako reći NE, Kako se zauzeti za sebe, JA poruke, Situacije u kojima nam je važna asertivna komunikacija.

Sudionici su podijeljeni u manje grupe te imaju kao zadatak riješiti zamišljene situacije na asertivan način (uz pomoć voditelja i komentare grupe). Situacije su:

- *Vaše maloljetno dijete se želi tetovirati na vidljivom dijelu tijela s velikom tetovažom koja je pomalo uvredljiva. Dijete ne odustaje od svoje ideje i ulazi u sukob jer treba vaše dopuštenje.*
- *Pričate neko vrijeme na mobitelu na poslu jer imate ozbiljnu obiteljsku situaciju. Šef je ljut i viče na vas jer niste dostupni i propustili ste važne poslovne pozive.*
- *Prijateljica stalno otkazuje dogovore u zadnji trenutak. Čekate je na dogovorenom mjestu, kasni pola sata i javlja da ipak neće doći.*

Nakon kratkog rada u grupi, svaka skupina predstavlja kako bi se asertivno zauzeli za sebe.

Zatim je sudionicima podijeljena tablica s TI porukama te je zadatak da za odgovarajuću izjavu osmisle JA poruku. JA poruke su jednostavne komunikacijske tehnike koje mogu pozitivno utjecati na ishod razgovora i poboljšati komunikaciju. Primjer:

Ti-poruke	Ja-poruke
Nerviraš me kad ne pospremiš sobu.	
Nikada se ne javljaš kada se vraćaš kasno iz izlaska!	
Krajnje je bezobrazno da uzimaš novce bez mojeg dopuštenja, ne može to tako!	

Završna aktivnost (10 min)

Na kraju ove radionice, roditeljima se pušta isječak iz humoristične serije Svi vole Raymonda gdje je prikazana upotreba tehnike aktivnog slušanja u komunikaciji s djetetom: [Everybody Loves Raymond Uses Active Listening - from Parent Effectiveness Training](#)

❖ 11. RADIONICA - SVI NA OKUPU

Cilj radionice: provjera naučenog znanja o temi nasilja u obitelji, poticanje otvorene diskusije

Zagrijavanje (5 min)

Za početak, na voditeljeva pitanja umjesto potvrdnog odgovora, grupa treba proizvesti jaki zvuk (pljesak rukama, lupanje nogu, šuškanje predmetom i sl.)

Primjer pitanja:

- *Jeste li opušteni? Uzbuđeni zbog današnje, posljednje radionice?*
- *Osjećate li se spremnima za današnje aktivnosti?*

Prva središnja aktivnost - Pepeljuga na razne načine (15 min)

Svi su upoznati s bajkom Pepeljuge, no sada se želi roditelju i djetetu ukazati na drukčije točke i gledišta čitanjem drugih verzija bajke. Svaki par (roditelj i dijete) dobiva priče te je zadatak da pročitaju svatko za sebe različite verzije popularne bajke.

Voditelj objašnjava da čitanjem priča želi približiti perspektivu druge osobe.

Primjer priča (prema Kafedžić, Kasumagić Kafedžić i Žiga, 2015):

Maćehina priča

Ova priča me je potpuno ocrnila. Ja sam, zapravo, jedna dobra žena. Kad sam došla u ovu kuću, Pepeljugu sam prihvatila kao rođeno dijete, ali ona je imala puno loših navika. Nije se voljela kupati, niti imati bilo što čisto na sebi. Jedva bih je uspjela povremeno ugurati u korito. Kad god bih joj obukla čistu haljinu, ona bi se uvaljala u pepeo. Imala je bujnu maštu i voljela je izmišljati priče. Svima je pričala da je zlostavljam. A što se tiče onog legendarnog bala... Naravno, svi znate da ne postoje dobre vile. Moj muž je za sve tri djevojke kupio krasne bijele balske haljine, ali je Pepeljuga odmah svoju bacila i dureći se rekla: Ja ovo neću obući! Mi smo je nagovarali, ali ona je ostala uporna, pa smo otišli bez nje. Ona se u međuvremenu predomislila i pojavila se nakon što je bal već počeo. Ne možete zamisliti kako sam bila sretna kada sam je vidjela. Bila je čista i divno je izgledala. Pomislila sam: Konačno me je poslušala. Princ je, kao začaran, prišao Pepeljugi. Zaplesali su, i dok su prolazili pored mene, čula sam kako je pita. Mlada damo, jeste li stigli posljednji zato što ste željeli da vas primijetim? Pepeljuga je zastala, mrko ga pogledala, topnula cipelicom u pod, potrčala, cipela joj je pala, ali je ona, ne okrećući se, odjurila s bala. Kada sam poslije nekoliko dana čula da je princ neuspješno traži po kraljevstvu, poslala sam stariju kćer da mu javi radosnu vijest kako izabranica njegova srca živi baš u našoj kući. Na njihovu vjenčanju plakala sam od sreće i mislila da bi njezina pokojna majka sada bila sretna.

Priča starije sestre

Neću puno duljiti, ali gledajući mene i moju mlađu sestru, ispada da se uopće ne isplati biti dobar i poslušan. Možeš se, u najboljem slučaju, udati za nekog činovničića na kraljevskom dvoru. Pepeljuga je uvijek tjerala svoje i dobivala ono što je htjela. Noći i noći sam proplakala nad takvom nepravdom.

Očeva priča

Kad je umrla moja prva žena, ostao sam sâm sa kćeri. Nisam ništa znao raditi po kući, a niti brinuti se za dijete. Zato sam se odlučio što prije oženiti da bi se neko brinuo o kući, meni i djetetu. Tako sam i učinio. U te ženske stvari ja vam se ne razumijem. Moje je bilo da zarađujem novac i da zbrinem sve tri kćeri. Kada dođem kući poslije napornog dana, želim se što prije spremiti u krevet, tako da zapravo i ne znam što se tu sve događalo. Naravno, ne mogu kriti koliko sam se razveselio što je princ zatražio ruku moje kćeri i ja sam joj dao očinski blagoslov.

Nakon što su svi pročitali priče, voditelj želi povezati sve sudionike i potaknuti ih na raspravu i razmišljanje. Važno je istaknuti da se tijekom 10 radionica radilo na uvažavanju i razumijevanju drugoga te da svaka pozicija nosi svoju perspektivu, odnosno da pozicija djeteta u obitelji predstavlja jedno, pozicija roditelja zalaže se za drugo, ali da suradnjom i kompromisom mogu zajednički funkcionirati. Voditelj potiče raspravu pitanjima:

- *Nakon što ste pročitali priču na drugi način, kako vam ona sada zvuči?*
- *Postoji li jedna, točna ispravna verzija priče/perspektiva ili postoji li možda više mišljenja?*
- *Možete li pružiti primjer neke obiteljske situacije gdje je dijete imalo jedan stav, a roditelj drugačiji?*

Druga središnja aktivnost - Obiteljski grb (45 min) i sklapanje Ugovora

U ovoj aktivnosti zadatak je grupno u paru (dijete s roditeljem) izraditi vlastiti, obiteljski grb. Voditelj dijeli papire na kojima je grb podijeljen u četiri polja - Naše snage, Praktične

vještine, Obiteljska pravila te Slika moje obitelji za 1 godinu. Ispod grba nalazi se vrpca za moto ili slogan obitelji te svaki par može odabrati postojeću neku pjesmu za obiteljsku himnu ili osmisliti svoju. Unutar svakog polja potrebno je nacrtati ili napisati nešto na zadanu temu. Nakon završetka kreiranja grba, sudionici imaju priliku podijeliti svoje obiteljske grbove s ostatkom grupe.

Po završetku predstavljanja obiteljskih grbova, roditelji i mladi su upućeni na stvaranje obiteljskog Ugovora koji služi uspostavi dogovora te da obitelji po izlasku iz programa imaju konkretan, opipljiv dokaz stvorenog dogovora. Na taj način, sklapanjem pisanog ugovora, sklopljeni dogovor ima veću težinu od usmenog dogovora i pravila. Kako roditelji i djeca zajednički sklapaju ugovor, bez nametanja, pruža se jasan okvir što očekivati od drugih, što treba izvršiti i kakve mogu biti posljedice. Roditeljima ugovor pomaže da ostanu dosljedni u situacijama, ali da isto tako ukažu djeci da su također spremni i otvoreni za rad bez isključivog nametanja skupa pravila. Treba naglasiti da je ovo početak, da će se javljati situacije u kojima je potrebno nadopuniti dogovor, izmijeniti ga, ali sklapanje Ugovora predstavlja početak i model komunikacije.

U Ugovoru su točno definirane određene točke, potpisuje se dobrovoljno, stranke se obvezuju da će ga poštivati te da se pojedine točke mogu mijenjati s vremenom ukoliko se pokaže potreba. Ugovor se sastoji od nekoliko poglavlja, odnosno područja koja se uređuju primjerice školske obveze, kućanske obveze, pokloni i džeparac, izlasci s prijateljima, zabranjena ponašanja i korištenje riječi i poželjna ponašanja. Predviđene su i definirane posljedice kršenja određenih stavki, ali isto tako postoji i primjer nagrada i beneficija koje se dobivaju.

Prazne šprance Ugovora se dijele sudionicima, a polja koja trebaju zajednički popuniti su sljedeća: Obveze roditelja, Obveze djeteta, Definiranje stavki: školske obveze, kućanske obveze, džeparac, izlasci, poželjna ponašanja, zabranjena ponašanja, Posljedice za kršenje stavki, Beneficije tj. predviđene nagrade za pridržavanje stavki te Otvoreno poglavlje po individualnom izboru roditelja i djeteta koje se uređuje po njihovom izboru.

Završna aktivnost (5 min)

Na kraju programa predviđeno je u obliku zahvale i nagrade za sudjelovanje podijeliti certifikate za roditelje i bedževe za mlade koji reprezentiraju uspješno završavanje programa. Preduvjet za dobivanje certifikata i bedža je prisutnost na radionicama, uz mogućnost jednog izostanka. Također se s roditeljima i mladima raspravlja Tweet isprike koji su mladi sastavili i poslali roditeljima tokom trajanja programa - kako su roditelji prihvatili ispriku, kako su je uvažili, a s djecom se razgovora kako su dali ispriku i što misle o tome.

8. Evaluacija

Moberg (1984) definira evaluaciju kao sistematsko prikupljanje, analizu i tumačenje podataka s ciljem određivanja vrijednosti programa.

U ovom programu, planirano je nekoliko vrsta evaluacije - evaluacija ishoda, procesa i utjecaja. Evaluacija ishoda je evaluacija koja prati je li program postigao svoje kratkoročne ciljeve (promjene u znanju, stavovima ili vještinama). Zamišljeno je da se u svrhu evaluacije ishoda provede početna evaluacija prije prvog grupnog susreta u obliku kratkog anketnog upitnika te nakon zadnjeg susreta drugi anketni upitnik kako bi se provjerio napredak u stečenim znanjima i vještinama kod mladih. Upitnikom se želi ispitati i izmjeriti nekoliko aspekata: oblik nasilja, učestalost agresivnog ponašanja, emocionalno stanje, stavovi koji opravdavaju hostilno ponašanje i razlog i motivacija za agresijom.

Evaluacijom procesa pratilo bi se koliko je zacrtani plan programa ostvaren primjerice koliko je ljudi obuhvaćeno samim programom, koliko je bilo provedenih aktivnosti te da se provede procjena zadovoljstva samih korisnika. Konkretno, evaluacija procesa očituje se u programskoj dokumentaciji, opažanjima, povratnim informacijama sudionika te zadovoljstvom korisnika samim sudjelovanjem u programu.

Evaluacija utjecaja utvrđuje ima li program dugoročne učinke na direktne sudionike programa. U sklopu ove evaluacije voditelji mogu održati još jedan follow-up sastanak licem u lice u domu obitelji ili u prostorijama gdje se održavao program.

Nasilno ponašanje, odnosno izostanak nasilja u obitelji svakako predstavlja jedan od glavnih indikatora uspješnosti ovog programa. Iako ovaj indikator je lako mjerljiv i vidljiv, on ne bi smio biti najznačajniji kriterij uspješnosti tretmana. Stoga predviđeno vrednovanje kvalitativnih promjena u funkcioniranju pojedine obitelji putem follow up razgovora u obitelji odnosno u obliku individualnog razgovora licem u lice doprinosi i igra veliku ulogu u utvrđivanju efektivnosti programa i konkretnim promjenama u obiteljskom domu.

9. Zaključak

U ovom radu prikazan je grupni rad s roditeljima i mladima gdje roditelji i mladi kroz izravnu interakciju s grupom i voditeljima rade na osvještavanju i primjeni stečenih znanja. Istodobna uključenost roditelja i djece u strukturirani oblik rada jedna je od glavnih specifičnosti programa i veliki potencijal za uspješnu implementaciju konkretnih promjena u obiteljskom funkcioniranju.

Roditelji i djeca imaju mogućnost neposredno primijeniti ponuđene strategije kod kuće. Smatra se da raznolikost i zanimljivost radionica može rezultirati velikim zadovoljstvom kod obje uključene strane u programu. Mogućnost individualnih susreta i podrške poslije participacije u grupnom programu pridonosi vrijednosti programa. Nadalje, efektivnosti pridonosi činjenica okoline. Radi se o srednje velikoj grupi, optimalnog trajanja, pri čemu je cilj da se mladi i roditelji osjećaju prihvaćeno i ugodno te da percipiraju grupu kao sigurno okruženje. Povratna informacija koja se dobiva u grupi, dobiva se u sigurnoj atmosferi uzajamnog povjerenja i podrške što pomaže u suočavanju sa osobnim izazovima. Roditelji i mladi mogu generalizirati naučeno ponašanje u obiteljskom okruženju.

Pretpostavke i prednosti programa ukazuju na specifičnost nasilja nad roditeljima te na stvaranje prilike za uspješnu primjenu. Svakako treba istaknuti da veliku ulogu u provedbi programa nose stručnjaci i voditelji koji imaju odgovornost prepoznavanja potreba kod ciljane populacije te nošenje sa izazovima u grupnim procesima.

Postoje određeni izazovi prilikom implementacije ovakvog strukturiranog, zahtjevnog oblika rada u praksi. Zamišljeno je u programu kao mjesto održavanja prostorija ili boravak u udruzi ili prostorima lokalne zajednice, no s obzirom na covid pandemiju, moguće uvjete izolacije ili ako je potrebno održati dodatnu radionicu kao svojevrsni vid dugotrajnog praćenja, ostavlja se opcija Internet grupe kao jedne od mogućnosti u radu. Roditelji mogu osjećati stigmatu i strah te se na problem gleda kao privatni problem i obiteljsku tajnu, stoga treba etički promisliti i prilagoditi pristup roditeljima. Važno je osposobiti voditelje grupa za ovladavanje profesionalnim

vještinama rada s različitim populacijama (mladi i odrasli) te poraditi na interaktivnom, iskustvenom i kreativnom aspektu programa. Kako se radi o muško-ženskom suvoditeljskom paru, potrebno je misliti o percepciji muško-ženskih odnosa i tradicionalnih uloga te kako se to odražava na stil vođenja kao primjer poželjnog odnosa jer sudionici grupe mladih su muški srednjoškolci koji su uglavnom agresivni prema ženskom spolu - majkama. S obzirom na specifičnost rada i razlike u pristupu prema odraslima i mladima važno je sukladno tome prilagoditi voditeljski pristup primjerice u verbalnim interakcijama koje voditelj koristi za pojedinu skupinu. Razlike u pristupu su prisutne i u drugim obilježjima grupnog rada primjerice u diferencijaciji članova, međuljudskim odnosima u grupi, odnosu moći i kontrole te ulogama koje zauzimaju sudionici.

10. Popis literature

- Action together (2020).
Pristupljeno 14.6.2021.: <https://www.actiontogether.org.uk/break4change-programme>
- Ajduković, M. (1997). Grupni pristup u psihosocijalnom radu.
- Ajduković, M. (2004). Psihosocijalne intervencije s počiniteljima nasilja u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11(1), 171-199.
- Break4Change Programme Toolkit (2018).
Preuzeto 7.7.2021.:
<https://silo.tips/download/break4change-programme-toolkit>
- Break4Change (2018).
Pristupljeno 14.5.2021.:
<https://slideplayer.com/slide/13348220/>
- Cano-Lozano, M. C., Rodríguez-Díaz, F. J., León, S. P., i Contreras, L. (2020). Analyzing the relationship between child-to-parent violence and perceived parental warmth. *Frontiers in psychology*, 11, 590097. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.590097>
- Centar Sreća - Radionica za roditelje. Program Ljubav u pokretu.
Pristupljeno 1.9.2021.:
<https://centarsreca.hr/wp-content/uploads/Radionica-za-roditelje-PPLJUP.pdf>
- Centre for Justice Innovation (nepoznata godina)
Pristupljeno 15.6.2021.:
<https://justiceinnovation.org/project/break4change>
- Child to Parent Abuse Practitioner Forum (2014).
Pristupljeno 15.6.2021.:
<https://www.slideserve.com/tyrone-harrison/child-to-parent-abuse-powerpoint-ppt-presentation>

- Coogan, D. (2014). Responding to child-to-parent violence: Innovative practices in child and adolescent mental health. *Health & Social Work*, 39(2), e1-e9.
- Coogan, D. (2017). *Child to Parent Violence and Abuse: Family Interventions with Non Violent Resistance*. Jessica Kingsley Publishers.
- DeLucia-Waack, J. L. (2006). *Leading psychoeducational groups for children and adolescents*. Sage Publications.
- Domestic Violence Resource Centre Victoria (2020).
Pristupljeno 20.6.2021.:
<https://www.dvrcv.org.au/knowledge-centre/our-blog/coordinated-response-adolescent-violence-home>
- Dominiković Šafranić, S., & Laklija, M. (2016). Inicijalna procjena potreba u slučajevima nasilja u obitelji iz perspektive korisnika i stručnjaka centra za socijalnu skrb Zagreb. *Ljetopis socijalnog rada*, 23(3), 413-438.
- Erostarbe, I. I., Martínez, A. A., & Astondoa, E. E. (2018). Prominent intervention programs in child-to-parent violence: Description of an innovative program for early intervention. *Papeles del Psicólogo*, 39(3), 208-217.
- Friend, D., Howard, J., & Parker, T. (2008). *Adolescent violence to parents: A resource booklet for parents and carers*.
- Gallagher, E. (2015). Empowering parents: the Who's in Charge? program. In *Working with adolescent violence and abuse towards parents* (pp. 48-60). Routledge.
- Habjanec-Martinović, S., & Marušić, D. (1999). Okvirni program produženog stručnog postupka u osnovnim školama. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 7(1), 77-82.
- Holt, A. (2015). Introduction. Holt (ur.): *Working with adolescent violence and abuse towards parents: Approaches and contexts for intervention*, 1-4. Routledge.
Preuzeto 1.5.2021.:
<https://dl.uswr.ac.ir/bitstream/Hannan/140492/1/9781138807990.pdf>

- Holt, A. (2016). Adolescent-to-parent abuse as a form of “domestic violence” a conceptual review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 17(5), 490-499.
- Home Office (2015) Information guide: adolescent to parent violence and abuse (APVA)
Preuzeto dana 18.6.2021.:
<https://safelives.org.uk/sites/default/files/resources/HO%20Information%20APVA.pdf>
- Ibabe, I. (2019). Adolescent-to-parent violence and family environment: The perceptions of same reality?. *International journal of environmental research and public health*, 16(12), 2215. <https://doi.org/10.3390/ijerph16122215>
- Jakab, A. W. (2008). Obitelj-sustav dinamičnih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 119-128.
- Kafedžić L., Kasumagić Kafedžić L., Žiga B. (2015). Uspostavljanje Kutaka za djecu. Priručnik za rad s djecom u kriznim situacijama. Unicef, World Vision, Save the Children.
Preuzeto 1.9.2021.:
<https://www.wvi.org/sites/default/files/Uspostavljanje%20Kutaka%20za%20djecu%20za%20web.pdf>
- King County Superior Court. Step-Up: Keystone of the Program (2014).
Pristupljeno 25.8.2021.:
<https://kingcounty.gov/courts/superior-court/juvenile/step-up/curriculum/fundamentals.aspx>
- King County Superior Court. Step-Up Program Overview (2019).
Pristupljeno 25.8.2021.:
<https://kingcounty.gov/courts/superior-court/juvenile/step-up/about/Program.aspx>
- King County Superior Court - Step-Up Program Curriculum (2020).
Pristupljeno 15.6.2021.:
<https://kingcounty.gov/courts/superior-court/juvenile/step-up.aspx>

- Kirklees Safeguarding Children Board (2018). Adolescent to parent violence and abuse (APVA) Good practice Guidance.
Preuzeto 20.6.2021.:
<https://www.kirkleessafeguardingchildren.co.uk/wp-content/uploads/2019/07/Teen-to-Parent-Violence-Guidance.pdf>
- Knotek-Iveta, Ž., & Maloić, S. (2000). Program stručnog rada s ovisnicima o drogama u odgojnom zavodu Turopolje. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 8(1-2), 117-122.
- Lauster, E., Quinn, A., Brosnahan, J., & Coogan, D. (2014). Practical strategies for coping with child-to-parent violence: The non violent resistance programme in practice. *Irish Probation Journal*, 11, 208-221.
- Ljubičić, M. M. (2019). Nasilje mladih nad roditeljima u Beogradu: analiza dokumentacijske građe. *CRIMEN-časopis za krivične nauke*, (1), 19-36.
- Martinko, J. (2012). Radionica–metoda interaktivnog učenja i poučavanja odraslih. *Andragoški glasnik: glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, 16(2), 165-174.
- Moberg, D. P. (1984). Evaluation of Prevention Programs: A Basic Guide for Practitioners.
- Morgan. C. (2019). Building Respectful Families. Reducing Child on Parent Violence. Pristupljeno dana 25.5.2021.:
<https://slideplayer.com/slide/14312666/>
- Munday, A. (2009). *Break4Change: does a holistic intervention effect change in the level of abuse perpetrated by young people towards their parents/carers?* (Doktorski rad, Brighton University).
- Nikčević-Milković, A., Rukavina, M., & Galić, M. (2011). Korištenje i učinkovitost igre u razrednoj nastavi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 57(25), 108-121.

- Novak, N. (2020). *Sociometrija u grupnom radu* (Završni rad, Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet.).
- Nowakowski-Sims, E., & Rowe, A. (2015). Using trauma informed treatment models with child-to-parent violence. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 8(4), 237-244.
- O'Hara, K. L., Duchschere, J. E., Beck, C. J., & Lawrence, E. (2017). Adolescent-to-parent violence: Translating research into effective practice. *Adolescent Research Review*, 2(3), 181-198.
- Preston-Shoot, M. (1987). *Effective groupwork*. Macmillan International Higher Education.
- Reading Voluntary Action (2021)
Pristupljeno 20.6.2021.:
<https://rva.org.uk/article/building-respectful-families-project-breaking-the-pattern-of-child-to-parent-violence/>
- Robbins, M. S., Liddle, H. A., Turner, C. W., Dakof, G. A., Alexander, J. F., & Kogan, S. M. (2006). Adolescent and parent therapeutic alliances as predictors of dropout in multidimensional family therapy. *Journal of family psychology*, 20(1), 108.)
- Robinson, L. (2011). Interventions and Restorative Responses to Address Teen Violence Against Parents, Report for the Winston Churchill Memorial Trust.
- Roditeljske čakule - ciklus radionica o roditeljstvu.
Pristupljeno 1.9.2021.:
https://www.pazin.hr/wp-content/uploads/Drustvene-djelatnosti/RODITELJSKE-%C4%86AKULE_knji%C5%BEica.pdf
- Roditeljski semafor - radionica (Gluhačić, I.)
Pristupljeno 2.8.2021.:
https://zbornica.com/index.php?option=com_zoo&task=item&item_id=1437&Itemid=108

- Ružić, V. (2006). Odnos dimenzija privrženosti i samootkrivanja u različitim vrstama bliskih veza u odrasloj dobi.
- Sablić, B. (2018). *Prevenција i zaštita od nasilja u obitelji*. Završni rad, Sveučilište u Šibeniku. Upravni studij.
- Sedić, I. (2016). *Nasilje djece nad roditeljima*. (Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.).
- Starc, B., & Unicef. (2014). Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece s teškoćama u razvoju. *Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku*.
- South Tyneside Safeguarding Adults Board. Child to Parent Violence (CPV) - A practical guide.
Pristupljeno 23.6.2021.:
https://www.proceduresonline.com/nesubregion/files/southtyne_cpv.pdf
- Štalekar, V. (2010). Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti. *Medicina Fluminensis: Medicina Fluminensis*, 46(3), 242-246.
- Vranić, M. (2016). *Usporedba programa tretmana muških i ženskih počinitelja nasilja u obitelji*. (Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet).
- Vukosav, J., Glavina Jelaš, I., & Sindik, J. (2018). Povezanost agresivnosti i osobina ličnosti kod počinitelja nasilničkog i nenasilničkog kriminaliteta. *Policija i sigurnost*, 27(2), 171-189.
- Zelebrz, E. (2018). *Čimbenici negativnog djelovanja obiteljskog odgoja*. (Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet.).
- Zloković, J.; *Nasilje djece nad roditeljima – Obiteljska tajna?*; Grafika Zambelli; Rijeka; 2009.
- Žižak, A., i Ratkajec Gašević, G. (ur.) (2017). Savjetovanje mladih: okvir za provedbu posebne obveze uključivanja u pojedinačni ili skupni psihosocijalni tretman u

savjetovalištu za mlade, 45 - 279.

Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

- Žižak, A. i sur. (2011). Grupni pristup u socijalnopedagoškim intervencijama. Interna skripta (200 str.) dostupna studentima u e-formi preko sustava Merlin.

11. Prilozi

Prilog 1: Protokol za provedbu polustrukturiranog intervjua sa stručnjacima koji rade s mladima s poremećajima u ponašanju (maloljetni počinitelji kaznenog djela nasilja u obitelji)

Svrha ove procjene potreba izrađuje se za potrebe izrade diplomskog rada pod nazivom Kreiranje grupnog programa rada za maloljetne počinitelje obiteljskog nasilja (pod mentorstvom doc.dr.sc. Gabrijele Ratkajec Gašević)

Pitanja:

1. Koja je Vaša trenutna pozicija na poslu i opis zadataka?
2. S kojom populacijom korisnika najviše radite te jeste li upoznati s nekim grupnim programima/intervencijama koje se provode u Vašoj ustanovi?
3. Što znate općenito o pojavi nasilja maloljetne djece prema roditeljima?
4. Možete li opisati "sliku" ili profil jednog maloljetnog počinitelja obiteljskog nasilja?
5. Možete li opisati obiteljsku dinamiku (roditelje) jednog maloljetnog počinitelja?
6. Po Vašim saznanjima, koja je učestalost ovog problema u Hrvatskoj te postoje li specifični programi usmjereni na ovu populaciju?
7. Imate li neke preporuke ili smjernice za kreiranje ovakvog programa – primjerice potreba (ne)uključivanja roditelja u tretman, kompetencija stručnjaka voditelja itd.

Prilog 2: Upitnik za utvrđivanje stečenih znanja i vještina kod mladih koji su nasilni prema roditeljima

Spol:

Dob:

Razina obrazovanja (školski razred):

U sljedećim pitanjima¹, sudionici bilježe svoje odgovore na pripadajućoj ljestvici od 5 stupnjeva procjenjujući koliko se ponašanje opisano u tvrdnji često javlja u posljednjih 6 mjeseci:

- 1 = nikada
- 2 = rijetko
- 3 = ponekad
- 4 = često
- 5 = vrlo često

Tvrdnja	1	2	3	4	5
1. Lako se razbjесnim i reagiram impulzivno u trenutku.					
2. Kada ne dobijem što želim, lako se uzrujam.					
3. Aktivno se suprostavljam i odbijam slušati zahtjeve roditelja.					
4. Često krivim druge za vlastito loše ponašanje ili pogreške.					
5. Udario sam i oštетio objekte u okolini (npr. namještaj, posuđe...).					
6. Moje agresivno ponašanje je najviše usmjereno prema mojim obiteljskim članovima.					
7. Fizički sam napao člana obitelji (npr. udaranje, grebanje, čvrsto držanje, čupanje...).					

¹ Prilagođeno prema upitniku Bussa i Perryja i upitniku A-87 za ispitivanje agresivnosti (Vukovas, Glavina Jelaš i Sindik, 2018).

8. Koristim pogrdne nazive i psovke s ciljem povređivanja obiteljskih članova.					
9. Koristim pogrdne nazive i psovke s ciljem povređivanja obiteljskih članova.					
10. Ulazim u sukobe u školi i suprotstavljam se drugim učenicima i profesorima.					

U sljedećem dijelu upitnika², zadatak sudionika je da za svaki ponuđeni odgovor izrazi svoj stupanj slaganja, u rasponu od:

- 1 = uopće se ne slažem
- 2 = uglavnom se ne slažem
- 3 = niti se slažem niti se ne slažem
- 4 = uglavnom se slažem
- 5 = u potpunosti se slažem

Tvrdnja	1	2	3	4	5
1. Pokušavam izbjeći preveliko zbližavanje s roditeljima.					
2. Zamjeram roditeljima kada ne ispune moje zahtjeve i želje.					
3. Osjećam se ugodno dijeleći svoje intimne misli i osjećaje s roditeljima.					
4. Smatram da moji roditelji i ja stojimo na suprotnim stranama tj. da smo neprijatelji te da nemamo zajednički cilj.					
5. Ako želim nešto postići, smatram da je poželjno koristiti sva moguća sredstva primjerice laži i prijetnje.					
6. Kada nešto napravim pogrešno, ne želim snositi krivicu.					
7. Nervozan sam kada druge osobe žele analizirati moje ponašanje ili probleme.					

² Prilagođeno prema Skali privrženosti i skali samootkrivanja za odnos s roditeljima (Ružić, 2006).

8. Ne volim se prilagođavati drugim osobama.					
9. Teško kontroliram emocije u stresnim situacijama.					

Prilog 3: Evaluacijski upitnik za procjenu zadovoljstva programom i radionicama (namijenjeno roditeljima i mladima)

1. Molim te da ocijeniš radionice ocjenom od 1 do 5, pri čemu je 1 najniža, a 5 najviša ocjena.

1 2 3 4 5

2. Kako si se osjećao/la na radionicama?

1 2 3 4 5

3. Kako biste ocijenili voditelje radionica?

1 2 3 4 5

4. Jesu li obrađene teme u sklopu programa bile zanimljive?

a. da b. uglavnom c. ne

5. Omogućuje li program razvijanje roditeljskih vještina, osnaživanje i pomaganje u primjeni stečenih znanja u odgoju?* (pitanje za roditelje)

a. da b. uglavnom c. ne

6. Omogućuje li program razvijanje vještina za nenasilnu komunikaciju?* (pitanje za mlade)

a. da b. uglavnom c. ne

7. Što je za tebe prednost ovog programa?

8. Imaš li primjedbu ili kritiku na rad voditelja programa?

9. Želiš li još nešto reći?
